

tidsskrift.dk

BREVVEKSLINGEN MELLEM VALDEMAR VEDEL OG HARALD HØFFDING

Fund og Forskning, Bind 28 (1988)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ffo/ffo_1988_28-PDF/ffo_1988_28_101225.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=101225>

pdf genereret den : 22/5-2008

BREVVEKSLINGEN MELLEM VALDEMAR VEDEL OG HARALD HØFFDING

AF

LARS PETER RØMHILD

Filosoffen Harald Høffding (1843–1931) og litteraturhistorikeren Valdemar Vedel (1865–1942) var begge professorer ved Københavns Universitet. De var venner. Og de var ordensmennesker – de passede på de breve, de modtog. Derved er vi så heldige, at sikkert de allerfleste af de breve, de vekslede med hinanden, er bevaret på Det kgl. Bibliotek. Ofte sås de to herrer naturligvis, men når de ellers skulle meddele sig til hinanden, var de pennens og ikke telefonens folk – heldigvis, for det historiske eftersyn.¹⁾

Høffding udfoldede både før, under og efter sin professortid, som faldt i årene 1883–1915, et omfattende filosofisk forfatterskab inden for sit fags forskellige discipliner. Hans hovedværker var internationalt kendte. Men hans kritikere i samtid og navnlig eftertid har nok fundet ham for eklektisk og for uskarp; rigtigt er det i hvert fald, at hans modererende humanisme en tid lang fik ham til i nogles øjne at fremstå som en modsætning til den mere radikale og hidsige Georg Brandes, både i religionsspørgsmål og i andre ideologiske anliggender. Faktisk havde de to ungdomsvenner omkring 1890 et meget hørligt sammenstød om Nietzsches betydning.²⁾ Men Høffding var i hvert fald efter alles mening en stor lærer.

Valdemar Vedel var en af hans tidlige og livet igennem mest hengivne elever. Efter sin studentereksamen i 1882 blev embedsmandssønnen fornuftigvis sat til at læse jura, men hvad der interesserede ham var snarere psykologi, etik – og æstetik: han blev vor største litteraturhistoriker. På hans vej dertil spillede Høffding en afgørende rolle, om end han ikke var den eneste til Vedels hjælp; der var også Victorinus Pingel,

brødrene Brandes, Julius Lange m.fl.; men *ikke* universitetets litteraturlærer Julius Paludan.

Vedel havde i 1887 vundet universitetets guldmedalje for en filosofisk prisopgave, og i 1890 forsvarede han sin disputats *Studier over Guldalderen i dansk Digtning*; ved begge lejligheder havde Høffding en hånd med i spillet, og han var også senere hen Vedel en god protektor i fakultetet. Dog trak det ud med et professorat. I 1895 var Vedel blevet litteraturhistorisk docent, men først i 1911 opnåede han professorat – overhalet med flere år af sin ven og antipode, den artistisk-filologiske *wonder boy* Vilhelm Andersen. Modsat Julius Paludan og Vilhelm Andersen arbejdede Vedel overvejende med europæisk litteratur, bl. a. i den store serie *Middelalderlige Kulturidealer*, som udkom i årene 1901–11.

Ligesom Høffding holdt han sig åndsfrisk og produktiv til sin død som emeritus. Men hans bøger blev aldrig bestsellere, og de blev kun i få tilfælde oversat til fremmede sprog, skønt Vedel var en meget original forsker på internationalt niveau; f. eks. er han så vidt vides den første, der har skrevet om den digteriske barokstil,³) et emne, der siden har gået som varmt brød (og ofte fra mindre sunde bagerier). Ej heller som journalistisk kommentator og kritiker fik Vedel videre gennemslagskraft. Han var langt hen i livet en særdeles kompetent teateranmelder; i årene 1901–07 var han redaktør af Tilskueren. Men den indsats, han huskes mest for, gjorde han i redaktionen af det kortlivede, ypperlige tidsskrift *Ny Jord* (1888–89), der bl.a. bragte førsteversionen af Knut Hamsuns *Sult*; bag tidsskriftet stod en kreds af unge, der havde samlet sig hos professor Høffding. Der, i kredsen omkring den nye filosofiprofessor i 1880'erne, begynder historien.

Historien om relationen mellem Høffding og Vedel må fortælles med hovedvægten på Vedel: han var væsentlig den modtagende, og Høffdings betydning for *ham* var naturligvis langt større end omvendt.

Det er klart, at Georg Brandes i en tidlig fase har været vigtigere for Vedel som forbillede og læremester i litteraturkritik, men Vedels særlige kvaliteter og format skyldte vist nok Høffding mere, ligesom han også personligt stod denne langt nærmere. Den Høffdingske skoling viser sig i Vedels bestandige styring efter det principielle i de emner, han arbejdede med; han havde også andre egenskaber – og det er nødvendigt at have andre egenskaber som historiker – men hans kvalitet hænger sammen med, at han *altid* havde denne. Som fortæller var Vedel en Georg Brandes langt underlegen, men i evnen til at ordne store, uordnede mængder, og i billighed, i ønsket om at tilgodese alle sider af

en sag, var Vedel klart Brandes overlegen. Disse to egenskaber havde han fået styrket og uddannet ikke mindst som discipel af Høffding. Det var nok den filosofiske lærers største betydning for Vedel.

Hertil kom en række mere præcise felter. En af de første filosofiske discipliner, Vedel kom til at tænke og skrive i, var etikken, og det på én gang liberale og engagerede i Høffdings humane morallære kunne Vedel tage med sig. Særlig vigtigt var det dog nok, at Høffding inden for filosofien lagde hovedvægten på psykologien, mere eller mindre „paa Grundlag af Erfaring“. Både individualpsykologien, navnlig i Vedels tidligste litterære arbejder, og socialpsykologien i de bredere litteraturhistoriske og kulturhistoriske bøger, samt i forlængelse heraf også sociologien, er områder, hvortil Høffding introducerede ham. Af de mere udtalt ideologiske områder bør man også nævne det „religiøse“ som et, hvor Vedel så op til Høffding; i hvad man har kaldt „det sjælelige gennembrud“ eller „den religiøse reaktion“ omkring århundredskiftet angav Høffdings religionspsykologiske og religions- og værdi-filosofiske skrifter en interesseret, men agnostisk synsmåde, som den ret irreligiøst opdragne, liberale og indfølelse Vedel fandt væsentlig. Men særlig var Høffding i sin elevs unge år en af de faderlige sjælesørgere, som Vedel åbenbart havde brug for, og som nævnt en udtalt protektor for ham på universitetet.

Hvad angår den del af det filosofiske fagfelt, der udgøres af æstetikken, var Høffding derimod ikke særlig ydende; æstetikken sorterede så at sige under hans kollega Cl. Wilkens, som Vedel da også fik noget at gøre med et par gange, men aldrig kom til at stå nær. I æstetikken blev det for en gangs skyld Høffding, der søgte belæring hos Vedel: Forud for udarbejdelsen af sit skrift *Den store Humor*, der udkom i 1916, indhentede Høffding litteraturprofessorens oplysning om, hvad *han* forestillede sig ved begrebet humor;¹⁾ og efter udgivelsen fik han et interessant, ikke mindst ideologisk interessant, respons fra Vedel.

Men det er langt henne i historien. Vi vender os til dens begyndelse.

Tidlige signalementer

De mødtes i Høffdings auditorium i efterårssemesteret 1882, og læreren huskede det godt, som det fremgår af et brev, hvori han takker for Vedels store artikel om ham i *Illustreret Tidende* den 10. november 1895: „Tak for Deres Sympati og for Deres Venskab. Lige fra den Tid i Efteraaret 1882, da jeg tænkte paa, hvem den unge blege Student med perlende Sveddraaber paa Panden, der viste saa meget Iver paa

Examinatorierne over „den engelske Filosofi“, vel kunde være, – har det været mig en stor Glæde at kende og følge Dem.“⁵⁾

Også Vedel huskede begyndelsen – nøjagtigere, som rimeligt er, fra den anden side af katederet. Eller, allerførst, talerstolen. Det var nemlig ved rusmodtagelsen i Studentersamfundet den 2. september 1882, som Vedel forklarer i et brev, hvor han takker for tilsendelsen af Høffdings *Mindre Arbejder* (Første Række, 1899): „Den Afhandling, som aabner Bogen og er den ældste [*Om Realisme i Videnskab og Tro*], var ogsaa den, hvorigennem De første Gang traadte mig imøde, da jeg som Rus første Aften i „Studentersamfundet“ saa og hørte Dem; den energiske Dobbeltrang, som bar Deres Foredrag dengang, til baade at hævde den naturlige Aarsagssammenhæng overalt og til dog ikke at opgive en ideal Vurdering overfor Livet gaar jo igen i saa meget af det senere.“⁶⁾

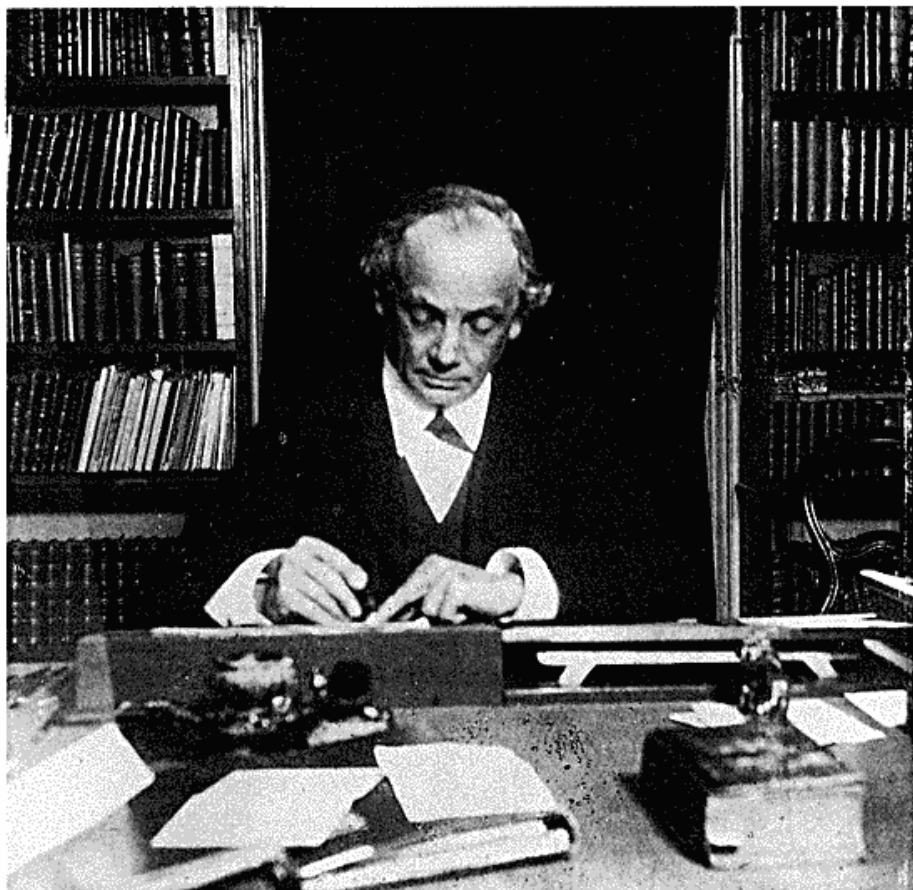
Høffding havde altså både en bredere akademisk og en snævrere universitets-tilhørerkreds. En endnu snævrere kom der ud af den sidste, da Høffding – der var enkemand og vel naturligt søgte en smule erstatning i anden menneskelig, selskabelig, sokratiske omgang – indbød studenterne til kollokvier i sit eget hjem det følgende år:

Kære Student Vedel!

I den sidste Tid har jeg fattet den Plan at samle nogle Studerende, der interessere sig for filosofiske Spørgsmaal, hos mig en Gang om Maanednen til Diskussioner, og det vilde glæde mig, om De havde Lyst til at være med.⁷⁾

Det havde student Vedel sandelig nok, og han huskede indtrykket og erkendte betydningen. I den nævnte artikel i *Illustreret Tidende* af 10. november 1895 skriver han:

Den, der som ung Rus for en 12–13 Aar siden traadte ind i Docent Høffdings Studereværelse i den lille Villa ved St. Jørgens Sø, modtog et stærkt og eget Stemningsindtryk af den Aandsmagt, han var bestemt til at øve i vort Samfund, og af, hvorledes den var vokset frem. Paa Bogreolerne dominerede de tykke, engelske Shirlingsbind – med Spencers og Mills Navne –; men Thukydide og Platon paa Græsk og slidte, gamle Originaludgaver af Kierkegaard og Feuerbach, ogsaa teologiske Dogmatikere fra 50erne og 60erne fortalte om den Vej, der var lagt bag. Og af Lærerens Personlighed, hans Stemme og Tale, den hele Atmosfære – fik man Indtryk af noget paa én Gang svalt og lunt – kølig klart

Harald Høffding fotograferet omkring 1890, formentlig i det studereværelse, Valdemar Vedel omtaler i sin portrætartikel af ham i *Illustreret Tidende* 10. november 1895. Det kgl. Biblioteks Billedsamling.

som den tynde Luft paa høje Bjerge og lunende graat som Hverdagens Tommerom og vort Klimas Hverdagshimmel. Man saa ligesom ind i Øjnene paa et langt Tænkningliv i blege, abstrakte Begreber, men man anede tillige et tungt og varmt Gemytliv bagved, som med sine Fordringer og Interesser holdt Tankevirksomheden vedlige og hele Tiden bestemte dens Retning.

I Vedels artikel, der var foranlediget af afslutningen på udgivelsen af Høffdings *Den nyere Filosofis Historie*, glædede filosofen sig særlig over de

„mørke“ træk, Vedel havde taget med i den ret indtrængende psykologiske karakteristik, som vi her kun lige har gengivet begyndelsen af. I Høffdings tak hedder det:

Lad mig sige Dem, hvad der slog mig mest. Det var Deres Karakteristik af mit Temperament. Jeg har ikke sjældent hørt mig omtale paa en Maade, der ikke slog til, fordi man holdt sig mere til visse Symptomer end til hvad der efter min egen Erfaring er det Afgørende. Det er min *Tyngde*, hvori jeg selv finder det Bestemmende, – Tyngden, som ofte har været mig en Byrde og en Hindring, men som paa den anden Side hænger sammen med en Higen mod det Centrale og med Følelsens Inderlighed – med det Bedste, jeg har, men ikke altid saa let faar frem. Nyligt blev jeg saaledes af Brandes karakteriseret som Forstandsmenneske, og det blev fremhævet som mærkeligt, at jeg sympatiserede mere med Voltaire end med Rousseau.⁸⁾ Det har ofte berørt mig pinligt, naar jeg mærkede en saadan Misforstaaelse, eller naar jeg mærkede, at jeg ikke kunne frembringe et Indtryk af hvad der hos mig selv – efter min egen Tro – var den egentligt drivende Kraft. Des mere glædede det mig at se Deres Karakteristik. Og De har ikke heller taget fejl i, at en vis sørgmodig Grundstemning følger med Tyngden. Den Optimisme, jeg har, ligger saa langt nede, at der er Stof til adskilligt Vemod over Intetheden af saa Meget af det, der oven paa eller i Øjeblikket kunde se ud af at være Noget. Og saa skal Tyngden stedse modarbejdes – det kaster sit Skær selv over de lyse og lette Tider. Hvad der trøster mig er, at tunge Legemer ikke let stanse, naar de først – med Besvær – ere satte i Gang. Jeg bevæger mig ikke saa let i nye Retninger og egner mig ikke til Vejrhane, en Stilling i Verden, som jo i vore Dage er meget attraaet og beundret.⁹⁾

Det har, som man ser, hverken manglet på hengivenhed eller psykologisk interesse hos de to korrespondenter – vel heller ikke altid på en vis irritabilitet, i brevet her vist navnlig med adresse til Brandes. Et fint træk hos Vedel er hans forståelse for den melankolske grund hos læreren, for hos sig selv så han ifølge flere brevudsagn nærmest et modsat temperament, et lyst. Ud fra hans bøger er det ikke det første, man forestiller sig om Vedel, men det er vistnok sandt; uden et fond af nysgerrighed, åbenhed og intellektuel, ja næsten juridisk alerthed var hans store og facetterede undersøgelser af åndslivet aldrig blevet til. Med et lyst temperament menes jo heller ikke nødvendigvis, at man er

en grinebider; tilmed tager vi det her i en halvvejs erkendelses-energisk betydning. „Den menneskelige Aand er oprindelig sangvinsk“, hedder det i Høffdings rustale 1882.

Vedels prisopgave

Jævnside med det juridiske fagstudium, som Vedel afsluttede i begyndelsen af 1887 med førstekarakter, og et ganske omfattende litteraturhistorisk selvstudium, for øvrigt også egne forsøg på at skrive især romaner, dyrkede Vedel fortsat filosofi og psykologi under Høffdings vejledning. Han skrev opgaver og var en påskønnet indleder og debattør i kollokvierne i filosofiprofessorens hjem. Af den dagbog, som han førte i disse år, kan man se omfanget af disse interesser og hvor hyppigt han var i kontakt med Høffding. Det var ikke inden for retsvidenskab, men inden for filosofi, at den ambitiøse student gik efter universitetets prisopgave, i en art privat konkurrence med romanskriveri. Allerede i 1885 var han på udkig. Den 25. november betroede han dagbogen, at et romanprojekt måske kunne suspenderes: „Vil inden [jeg] begynder at skrive, se hvad Prisopgave der gives i Aar i Filosofi fra Universitetet. Den maa gies en af Dagene. Er det Psykologi og Ethik, da den.“

Det var for så vidt psykologi, nemlig om Lotzes psykologi, men Vedel bed ikke på: det var ham for teoretisk-spekulativt og delvis for lidet fortroligt. Næste vinter kom der imidlertid et attraktivt emne. Det gjaldt altså for 1886–87 og lød: *Forholdet mellem Ret og Moral*. Dels syntes Vedel måske, at han nu fik tid; i spurtløb afsluttede han juridisk embedseksamen i begyndelsen af 1887. Dels var hans retsvidenskabelige kundskaber ikke helt irrelevante. Det er desuden tænkeligt, at Høffding har stillet opgaveemnet med tanke på den begavede Vedel; sådan er opgaveemner ofte fremkommet. For øvrigt var der andre jurastuderende og -kandidater end Vedel i den Høffdingske discipelskare, og der indkom foruden Vedels belønnede besvarelse en anden, der ikke prisbelønnedes. Høffding var i hvert fald positiv nok, da Vedel rådspurgte ham om tanken, ifølge Vedels dagbog for 12. februar 1887: „Han havde været syg, nu rask. Raadede mig – da jeg spurgte ham – bestemt til at skrive [overstreget: Doktordisputats] Prisopgaven: Ret og Moral, laante mig Bøger, opgav mig Litteratur. Lod i det hele til at være meget fornøjet derover og have god Tillid til mig.“

Midt under arbejdet udkom et relevant hovedværk, nemlig Høffdings egen *Etik*. Professoren var så flink at låne Vedel en korrektur allerede i

marts. Vedel spurgte Tilskuerens redaktør Niels Neergaard, om han måtte anmelde den, og fik lov, – men hvad sagde Høffding om det korrekte heri?

Kære cand. Vedel!

Det vil kun kunne være mig en Glæde, at De skriver om min Bog. Jeg stoler paa, at De udtaler Dem saa frimodig og aabent som det stemmer med Deres Overbevisning, og jeg vil sætte saa meget des mere Pris paa en indtrængende Kritik fra Deres Haand, som jeg ved, den kommer fra en god Ven.¹⁰⁾

Det var nok ikke professoren ukært, at flere af hans elever skrev om bogen (Knud Ipsen i *Vor Ungdom* og Niels Møller i *Illustreret Tidende* – Vedel konfererede i hvert fald med den første og kendte den sidste særdeles godt). Vedel gjorde det altså, med temmelig stor frimodighed, i Tilskuerens juni-julinummer 1887: dels anfægtede han selve det grundlæggende velfærdsprincip i Høffdings etik, dels undsaa han sig ikke for flere mindre fuldræffere, bl.a. om Høffdings helt vage samfundsbegreb; også om køns- og ægteskabsmoral fandt den radikale Vedel bogen så uskarp, at det grænsede til det konservative hos juraprofessor Carl Goos. Men i det hele var det en loyal kritik; og Vedel undgik forsigtigt at komme for tæt på bogens fyldige behandling af ret og moral – prisopgaveemnet!

Høffding svarede i et brev af 11. juli sin unge kritiker punkt for punkt; og svar betyder her stort set tilbagevisning. Han glædede sig ved Vedels selvstændighed: „Jeg vilde nødig, at Sammenkomsterne hos mig skulde uddanne en Klike.“ Men han knurrede dog over flere af Vedels anbringender, bl.a. det om kønsmoral. Vedel havde fægtet med armene og talt sig Ibsensk op, hvad der indbragte ham følgende formaning: „De taler om, at det er „Menneskehedens Revolter“, det kommer an paa. Tag Dem i Agt for at forvexle Revolter med Revolutioner, Revolutioner med virkelige Fremskridt – eller endog Revolter med blotte Volter! – Andet end (eller synderlig andet end) Volter kan jeg ikke (med min bedste Villie) finde i den megen Snak om „fri Kærlighed“.“¹¹⁾

Den heftige sædelighedsfejde havde da raset i en længere periode; i grunden var Vedel og Høffding vist enige, men Vedel ville på dette punkt gerne have en mere demonstrativ ukristelighed, end Høffding fandt opportun.

Imidlertid udtrykte Høffding uafkortet venlige følelser for Vedel i dette brev og ønskede ham fortrøstningsfuld held med prisopgaveskrivningen, med et lille taktisk og vist nok altid nyttigt råd: „(Som en *i aller*

højeste Grad konfidentiel Parentes maa jeg indskyde et Raad om ikke at bruge for flotte Udtryk, hvor De angriber noget, som stemmer med min Kollegas Anskuelser).“

Muligvis sigtes der med „min Kollega“ til førnævnte professor Carl Goos, en berømt retslærd og en mægtig mand på Københavns Universitet. Det er ikke urimeligt at tænke sig, at Goos har kigget med på de prisopgaver om ret og moral, der indkom til december 1887; de måtte bl.a. forholde sig til hans fremstillinger. – En anden mulighed er, at Høffding med „min Kollega“ sigtede til sin filosofiske fagkollega, professor Kristian Kroman. Denne, der egentlig fagligt var en både mere stringent og positivistisk tænker end Høffding, havde delvis konservative anskuelser. Det var Kroman, der sammen med Høffding havde signeret bedømmelsen af Vedels og den anden indkomne prisopgave for 1886–87, i Københavns Universitets Aarbog.

Vedels afhandling er en ganske bred, men velordnet fremstilling af „Ret og Moral“ i en forholdsvis psykologisk og historisk belysning – historisk betyder her både retshistorisk, kulturhistorisk og socialhistorisk, til dels antropologisk. Året før havde Vedel fravalgt Lotze på grund af dette emnes „theoret.-spekulative Side“. Naturligvis måtte han også ved det emne, han derefter foretrak, ræsonnere, distingvere, analysere og vurdere „theoretisk“, men han kunne derudover indlægge stofperspektiver, som var ham nærliggende, både det retshistoriske fra hans fagstudium, det antropologisk evolutionære og psykologiske fra Høffding, og det sociologiske, der tegnede sig videre herfra.

Vedel afleverede altså opgaven på foreskreven vis (under mærke og med forfatternavn i kuvert, der først åbnes efter afsluttet bedømmelse) til december 1887. Høffding signalerede hurtigt og positivt tilbage, måske ikke helt forskriftsmæssigt:

Efter at have fuldendt Læsningen af Deres Afhandling føler jeg Trang til lidt fyldigere end det kunde ske forleden Aften at sige Dem, at De efter mit Skøn har leveret en særdeles dygtig og grundig Behandling af Opgaven, og hjertelig at ønske Dem til Lykke dermed. [...] Jeg kan naturligvis kun sige Dem *min* Mening; i Morgen giver jeg Afhandlingen til min Kollega; men jeg kan ikke tro andet end, at vi let ville komme til Enighed om vor Dom. [...] ¹²⁾

Meddelelsen var selvsagt „aldeles konfidentiel“. Det samme gælder en følgende, blot dateret „Mandag Aften“, der bekræfter, at „Medaillen bliver Dem tilsendt med fuld Tilslutning af begge Deres Censorer“ – en elskværdig bekræftelse *før* kuverten med navnesedlen var åbnet.

Samme forår sendte Vedel endnu et fyldigt arbejde til sin filosofiske læremester, nemlig romanen „Stavnsbaand“ frisk fra trykning. Høffding kvitterede for den med et indgående og elskværdigt brev, hvori det bl.a. hedder: „Ja, De har nu selv forskellige Traade, som slynge sig sammen for Dem. En god filosofisk Afhandling og en god Bog, og saa Juraen i Baggrunden! – Det vil vel ikke blive uden Vanskeligheder for Dem at finde, hvor Tyngdepunktet ligger for Dem.“¹³⁾

Høffding sørgede også for, at hans sympatiske læsning af romanen ikke fik *for* megen vægt: „Jeg vil navnlig ikke opmuntre Dem til at gaa længere frem ad den poetiske Produktions Bane end det virkelig ligger i Deres Natur.“ Dette var vistnok klogt sagt – og klogt set: der var både *would-be* og vordende digtere i den Høffdingske disciplerkreds (bl.a. Johannes Jørgensen), men Vedel var næppe på langt sigt blandt de „rigtige“ digtere.

Men med fravalget af juraen (som han havde studeret efter sin faders ønske, men nødig ville gøre en livsbane ud af) og måske af romanskriverriet (der ophørte ved denne tid, da han blev ordentlig forlovet), resterede den „filosofiske Afhandling“ som vejviser til en fremtid. Altså en humanvidenskabelig fremtid, men dog måske ikke en filosofisk. Vedels stærkeste interesse var og forblev litteraturkritik og litteraturhistorie; i den emnekreds havde hans første artikler fra 1886 da også ligget, og han skrev videre inden for den. Men om fremtidens mere konkrete og økonomiske art, og om vejen ind i den, var den unge jurakandidat højst usikker. Han rådspugte Høffding, karakteristisk nok pr. brev, søndag den 1. juli 1888:

Kjære Hr. Professor!

Da jeg i Formiddags besøgte Dem, havde jeg egentlig noget paa Hjerte, som dels min tossede Keitethed dels Ipsens Komme hindrede mig i at komme frem med. De har ofte vist mig saa megen Interesse og Venlighed, at jeg synes, jeg godt kan bede Dem om et Raad i noget, som meget optager mig. [...] Mine fleste Evner, tror jeg bestemt, ligger i psykologisk æstetisk Retning, og jeg vilde betragte mit Liv som meget ulykkeligt, om ikke min Hovedbeskæftigelse kunde falde i den Retning. Sommetider kunde jeg ogsaa tænke mig at gaa op i Politiken; men at fortabe mig i en juridisk Embedsvirksomhed kan jeg næppe udholde at tænke mig.

Han forklarede sine omstændigheder: Han havde nok et ret velstående forældrehjem, hvor han foreløbig kunne blive boende, men han havde

ikke formue, ej heller i vente. Han var ved at være forlovet med en pige, som han ikke kunne lade vente i årevis. Hans plan var da: „[...] til Efteraaret at skaffe mig en lille juridisk Ansættelse (f. Ex. i Overformynderskabet, der kun tager 3 Timer dagl.) og saa lægge mig af al Kraft paa literærhistoriske Studier, skrive Doktordisputats, og saa haabe paa ved Stipendier, jeg maatte kunne opnaa, at kunne nogenlunde bekymringsfrit afvente, om der skulde kunne aabne sig en Mulighed enten for en literær-æstetisk Docentplads ved Universitetet (hvortil jeg virkelig tror, jeg bedst egnede mig) eller for en eller anden anden Ansættelse i den Retning.“¹⁴⁾

Hvad mente Høffding derom? Høffding svarede dagen efter i et brev, hvori det bl.a. hedder:

Jeg antager det – for at berøre den realistiske Side ved Sagen – for rimeligt, at De om nogle Aar vil kunne disputere for Doktorgraden og derefter kunne faa det Smithske Stipendium. Og jeg kender Ingen blandt de Yngre, hos hvem der er saa gode Betingelser til Stede for at udvikle sig til Lærer i Æstetik og Literaturhistorie, som hos Dem.

Det er især Deres Prisaafhandling, der gør mig sikker i min Dom. Den angaar ganske vist ikke Æstetik, men den viser Deres Evne til at drøfte Principer og anvende dem paa givne Emner. Hvad Deres æstetiske Smaaafhandlinger angaar, tror jeg rigtignok, at De endnu ikke har naat at sammensmelte det begrebsmæssig-analyserende og det poetisk-karakteriserende Element, som i Forening skulle være Æstetikerens Redskaber. Jeg tror, jeg gjorde Dem opmærksom derpaa allerede ved den Karakteristik af Goethe, De en Gang viste mig. Men Deres ufortrødne Stræben efter Udvikling vil nok føre Dem ud over denne Vanskelighed. Maaske vil Deres æstetiske og literaturhistoriske Arbejder vinde i Sluttethed, naar det mere urolige poetiske Element faar fornødent Afløb gennem rent digterisk Produktion.

De vil gøre bedst i at anlægge Deres fortsatte Studium saaledes, at almindelig Literaturhistorie staar i første, Æstetik og Psykologi i anden Række. Det stemmer vist ogsaa bedst med Deres Interesser.

De véd jo nok, at Tilfældet spiller en stor Rolle med Hensyn til akademisk Ansættelse. Hamlet siger: „at være moden, det er hele Sagen“. Men i akademisk Henseende gælder det ikke blot om at være moden, men om at være det just i det rette Øjeblik. Og saa de forskellige ydre Hensyn, som kunne gribe ind!¹⁵⁾

En bedre rådgivning, opmuntring og formaning kunne den unge,

ambitiøse kandidat næppe få. En anelse indskrænkethed kan man vel finde hos Høffding, når han taler om det „mere urolige poetiske Element“, der afvikles gennem „fornødent Afløb“; men det er en marginal ytring ligesom hans antydningssvise undervurdering af Vedels første litteraturkritiske artikler, i hvert fald de trykte af dem. Træffende er derimod Høffdings påpegning af Vedels indledende grundvanskelighed i dem. Rådet om at kvalificere sig primært i litteraturhistorie og lægge mindre vægt på teoretisk æstetik (Høffdings kollega Wilkens' gammeldags interesse) og på psykologi (Høffdings egen moderne?) er også fuldt af god taktik for Vedel, hvis han ikke skulle risikere underkendelse i forhold til den ældre og halvvejs arriverede litteraturlærer ved universitetet: Julius Paludan.

Protektion og sjælesorg

Vedels og Høffdings plan for Vedels karriere kom godt i gang. Vedel indleverede sin disputats til universitetet i slutningen af det følgende år, hvad der vidner om hans formidable arbejdskraft, men også hænger sammen med, at bogen suverænt går efter psykologisk syntese og ikke omhyggeligt efter historisk mangfoldighed. Den antoges og blev den 8. maj 1890 forsvaret ved en celeber handling, hvor førsteopponenten Julius Paludans grundige kritik måske udviskedes lidt af den mere forbindtlige monolog i æstetikerens Cl. Wilkens' opposition fra auditoriet og især af de filosofiske venneord fra den anden officielle opponent: Harald Høffding.

En måneds tid efter drog Vedel på stipendium sydpå, forsynet af Høffding med adresse-kontakter i Berlin, herfra videre til en lang og righoldig vinter i Italien, hvorfra han vendte hjem i forsommeren 1891. En frugt af denne rejse blev hans glimrende litteraturhistoriske arbejde *Dante. En Studie* fra 1892. Forinden havde han samlet de rejsebreve, han skrev hjem til Nationaltidende, i bogen *Fra Italien*; den suppleres morsomt af hans private breve fra rejsen, hvoraf flere til Høffding. Denne holdt også sin side af kontakten vedlige i form af breve og ved aflæggelse af besøg hos Vedels forældre. Om sine private forudsætninger udtalte Vedel sig nu mere åbent; han havde jo afstand, efter 25 års hjemmeboen. Høffding havde besøgt geheimelegationsråd Peter Vedel i 1880'erne, men Valdemar Vedel følte behov for at præsentere sin mor lidt nærmere: „I Moder tror jeg De vil finde ikke blot en i mange moderne filosofiske Værker vel bevandret Kvinde, (det lød fælt affektert!), men især har hun ved ængstelig og interesseret at vaage over og

Geheimelegationsråd, dr.jur. Peter Vedels fire voksne børn fotograferet omkring 1890. Siddende fra venstre: Peter Vedel (1862-1922) havneingeniør, Annette Vedel (1863-1943) fabriksinspektør. Stående fra venstre: Henrik Vedel (1867-1932) rådsformand, Valdemar Vedel (1865-1942) professor, dr. phil. Det kgl. Biblioteks Billedsamling.

speide ind i sine 4 Børns Sjælsudvikling tilegnet sig en rig psykologisk Erfaring og Forstaaelse. Hun har altid taget langt dybere Del i os Børns indre Liv, end jeg troer selv de bedstvillende Mødre pleie.¹⁶⁾

Nogle af omkostningerne ved livet i det i og for sig så privilegerede barndoms- og ungdomshjem berørte han på et senere tidspunkt af sin rejse, hvor han følte større tillid til sine egne ressourcer, også til sit fremstillingsmæssige vovemod. Han skrev til Høffding fra Rom: „Navnlig var der det ved min Familie og mit Hjem, at der øvedes en meget stærk indbyrdes Kritik, hvoraf fulgte, at alle vi Børn traadte ud i Livet med et Overmaal af Selvkontrol, Selvpaapassen, en Angst for at give os hen, en stadig Usikkerhed og Forlegenhed.“¹⁷⁾

Nu kunne og turde han nok stå på egne ben, men der havde været tidspunkter, hvor han var langt nede og måtte bede om hjælp. Værst havde han det vistnok omkring nytår 1890, mens han ventede på disputatsens antagelse og forsvar – og hvad så derefter? Nogen har muligvis sat ham stolen for døren, sagt, at nu kunne han ikke blive ved med at bo hjemme og uddanne sig længere, nu måtte han se at *blive* noget; det kan have været hans familie, indirekte hans kæreste, snarest måske en pligtmæssig stemme i ham selv. I denne situation sendte han to længere, usædvanlig klagende, næsten desperate breve til sine fadererstatninger: Julius Lange og Harald Høffding. Begge sad i det filosofiske (nu humanistiske) fakultet på universitetet, og begge reagerede prompte og hjælpsomt. Faktisk var den Italiens-rejse, der tilvejebragtes bl. a. ved deres arbejde for stipendiestøtte, en imødekommelse af Vedels ønske om ikke at tvinges ud i et åndløst brødarbejde.

Vedels brev til Høffding – udateret, fra først i januar 1890 – begynder med at anslå en fortrolig tone: „De maa ikke blive utaalmodig med mig; men maa huske paa, hvad De selv ofte har sagt om at der burde være verdslige Sjælesørgere, og som en saadan kan jeg alene ansé Dem af de, jeg kjender.“ Vedel fortalte om sine stemninger af dyb glæde ved at arbejde med studierne – og af dybt mismod og handlingslammelse ved sine praktiske udsigter:

Hvergang jeg ser ind i min Fremtid er jeg ved at græde højt af Elendighed. Kjære Hr. Professor, tænk Dem ind i, hvor ulykkeligt det er. Jeg er forlovet – allerede paa længe – med en Pige, som er et Par Aar ældre end jeg, som selv er villig til at vente og alt, hvad jeg vil, men som jeg ikke kan og vil byde dette for længe. Og jeg *kan* ikke rive mig løs af mine Drømme om et Studie- og Skribentliv og har ikke, som andre

Bønderblods-mennesker, Kræfter til at undervise mig til mit Underhold. Jeg er saa viljeslap i det Praktiske, at jeg ikke engang kunde tænke mig at løbe om og samle Timer. Jeg har forsøgt i Ministerier, men ikke kunnet komme an. [...] Kan De ikke tænke Dem noget? Er der da ingen Legater, er der ingen Stilling, De kunde tænke Dem? Naar De blot vilde raade mig, ruske mig op af min Døs, bringe mig ind paa noget. Det er vist, at jeg føler alle mine Kræfter og al min Sjæl gaa mod Videnskaben, Studiet af Menneskesjæle og alt poetisk Liv; men jeg trænger, ogsaa for at bevare min Aands Friskhed, at selv leve Livet.

Han så sig med nogen fortvivelse overhalet af jævnaldrende venner: gifte, hjemfarne, i embeder. I en efterskrift til brevet gav Vedel udtryk for usikkerhed, om Høffding var blevet køligere mod ham. Høffding svarede omgående. Han var unægtelig aldrig „viljeslap i det Praktiske“, og her viser han sig som en så oprigtig ven og fin og fortrolig psykolog, at hans svar bør citeres in extenso. Brevet er fra den 10. januar 1890:

Kære Vedel!

Lad mig allerførst forsikre Dem, at det beror paa en fuldstændig Indbildning, naar De synes, at jeg er bleven køligere overfor Dem. Jeg har ingen Grund til at nære andet end de venligste Følelser overfor Dem; om muligt endnu mere Grund end ellers til at tænke venligt paa Dem ved den Glæde, De har foraarsaget mig ved Deres Disputats. Den Dag, De mødte mig paa Vesterbro, var jeg meget deprimeret (af et optrækkende Galdestensanfald), og senere har jeg ikke gerne villet udtale mig af Hensyn til de andre Censorer. Jeg stoler heller ikke ganske paa min Dom, da jeg ikke fuldstændig behersker det literaturhistoriske Materiale. Men, *hvis det bliver mellem os*, ser jeg ingen Grund til ikke at sige Dem min Mening, især da De maaske trænger til en lille Opmuntring. Jeg vedlægger da en Afskrift af det Udkast til et Votum, jeg efter min Sædvane nedskrev strax efter at jeg havde gennemgaaet Deres Afhandling. – Jeg er meget spændt paa, hvad Paludan vil sige. Det vil for mig være en stor Fornøjelse den Dag, da jeg skal fungere ved Deres Disputats. Jeg har sikret mig, at jeg bliver Opponent. – Nu, alt dette kommer jo egentligt ikke den Sag ved, De har skrevet til mig om.

Jeg har glædet mig ved den store Fortrolighed, De viser mig. De maa tro, at jeg saa godt forstaar de Stemninger, De beskriver. Jeg har selv havt lignende Aar, som De nu har. Jeg blev tidligt forlovet (hvad der for mig var en stor Lykke), og i de fem Aar, der gik, inden jeg (ved Hjælp af daarligt betalt Undervisning og af det Smithske Stipendium) kunde

gifte mig, havde jeg mange mismodige Tider. Jeg erindrer, at det ofte stod som *saa* usandsynligt for mig, at jeg nogensinde skulde kunne løse det Problem at sætte bo, – at jeg sagde til mig selv: „*Hvis det lykkes, vil jeg stedse have et godt Haab om Tingenes Gang.*“ Der er sket *saa* meget for mig siden, som har været langt tungere. Men efter min Erfaring have Bekymringer, som ramme os i vor Barndom og Ungdom, en ganske særegen knugende Karakter, som jeg tror skriver sig fra, at man endnu ikke har prøvet sine Kræfter, og at man føler sig overfor det Ubestemte og Ubekendte. Senere hen kommer Alt, Sørgeligt som Glædeligt, men [o: med] en vis Bestemthed og Begrænsning, der kan gøre Indtrykkene stærkere, men betager dem deres uhyggelige valne Karakter.

Nu er det Deres Tur at staa overfor det Ubestemte, overfor en Taage, om hvilken man ikke forstaar, hvorledes den skal kunne fordele sig. Jeg tror, De tager aldeles fejl, naar De betragter det som Villieslaphed af Dem at skyde Fremtidsbekymringerne til Side. Ørkesløs Grublen hjælper jo dog intet. Det er langt bedre, De bruger Tiden til det Arbejde, som ligger for.

Men det Vigtigste er et praktisk Raad. Ja, kunne jeg blot give et saadant. For unge Videnskabsdyrkere er der jo ingen anden Udvej foreløbigt end Undervisning, naar De ikke kunne komme an i et Ministerium eller ved et Bibliotek. Jeg tvivler ikke om, at De, hvis Deres Disputats gør Lykke, hvad jeg tror, den vil, kan faa det Smithske Stipendium. (Det havde ikke været til nogen Nytte at søge det sidste Gang; derimod til Sommer er der neppe nogen farlige Konkurrenter, og De møder *saa* med Guldmedaille og Disputats). Konkurrencen bliver større overalt; det mærkes ogsaa ved Stipendierne; men jeg tror dog ikke, at De havde været meget heldigere stillet, hvis De vilde gaa den praktiske Vej.

Jeg kan ikke gøre andet end love Dem, at jeg skal tænke over Sagen og anholde enhver Mulighed, som frembyder sig. De skriver, at jeg jo har mine egne Sager og Venner at tænke paa og tage mig af; men jeg regner virkeligt Dem med til mine Venner, og skulde det være muligt for mig at hjælpe Dem, skulde det være mig en stor Glæde.

Tab blot ikke Modet. De er jo ung endnu, og der vil ganske sikkert aabne sig Noget for Dem. Tag foreløbigt som hidtil kraftigt fat paa det, De véd, De kan, *saa* kommer det Andet nok.

Har De ikke Lyst at se ud til mig en af disse Aftener? De vil træffe mig baade Lørdag og Mandag Aften. Længere hen i næste Uge rejser jeg bort i nogle Dage.

Deres hengivne Ven
Harald Høffding

E.S. Ved paa ny at tænke over Sagen forekommer det mig, at De maatte kunne gøre Deres juridiske Examen gældende til at faa en Ansættelse i en Assuranceforening eller Sligt. Selv om det var trivielle Forretninger, De fik at gøre med, saa vilde Studiet smage des bedre som Kontrast. Har De ingen Bekjendte, der vide Besked med slige Institutioner? – En Kontoransættelse, nogen juridisk Manuduktion og Smiths Stipendium vilde vel foreløbigt sikre Dem en Existents. – Men det har De maaske forsøgt.

Den 14. marts 1890 kunne Høffding fortælle vedrørende fakultetsforhandling om et rejsestipendium til Vedel, at: „De blev *meget* varmt anbefalet af Lange og mig, og der var en god Stemning for Dem.“ Og i samme brev kunne Høffding både formane Vedel til at fastholde ideen om at komme udenlands og give ham praktiske anvisninger på muligheder for at supplere og forny stipendiet.

Så gik turen altså sydpå for Vedel, i stadig kontakt med sin ven og protektor hjemme i København. Undervejs faldt der, i et brev fra Comosøen, en taknemlighedsytring fra Vedel; han havde fulgt Georg Brandes' og Høffdings polemik i anledning af Nietzsche:

Ligesaa meget som ved selve Deres psykologiske og ethiske Lærer, tror jeg, De har virket paa os Yngre ved at give et Exempel paa, hvorledes man virkelig i Alvor kan vie sit hele Liv til selvløs Forsken; derfor véd jeg ikke noget mere bundretfærdigt end hvad Brandes skrev om det stemningsløse i Deres Produktion¹⁸⁾ – noget der selv overfor videnskabelig Virksomhed synes mig en meget graverende Anklage –; thi det er ikke alene paa mig, men det har jeg hørt af mange af mine Jævnaldrende, at baade hvad De skrev og Deres personlige Omgang først og fremmest har virket ved en lutrende og alvorsfuld Stemning, der strax drev alt profant og letfærdigt bort. Undskyld denne Udgydelse; jeg fik pludselig – gud ved hvorfor – en Trang til at sige Dem dette, og naar jeg skriver, kan jeg meget lettere sige Ting end mundtlig, da jeg altid synes, det ser ud som Vigtigmageri eller Smiger. –¹⁹⁾

Om sit eget arbejde under rejsen – for en arbejdsrejse var det dog fremfor alt – havde Vedel perspektivrige ord i et senere brev fra Rom:

Forøvrigt ser jeg saa meget, at let det ene udvisker det andet. Men jeg haaber, det nedfælder sig. Antiken kan jeg desværre ei faa gjort meget ved. Ogsaa Renæssancens italienske Literatur overskrider næsten mine Kræfter; der er saa mange ypperlige Forfattere – og saa mange Bøger

skrevne om dem. Der var en Tid, hvor jeg syntes, at det interessanteste ved Literaturhistorien næsten var Udenomstingene 3: Brevsamlinger, Levnedbeskrivelser osv. Jeg har ogsaa hørt Brandes sige, at de i Grunden interesserede ham mere end selve Forfatterens Værker. Imidlertid er jeg nu kommen noget bort derfra. For mig staar det nu saaledes, at det at sætte sig hen med de betydeligere Digterværker – de, det overhovedet lønner sig med – og læse dem og blive ved at arbejde sig ind i og bag dem – det er det vigtigste for Literærhistorien. En virkelig Digter er altid ærligst, giver altid mest af sig selv og mest ægte sig selv i sin Digtning, og hans egentlige Liv er i den, ikke i hans daglige Liv eller Sidevirksomhed.²⁰⁾

Der er et stykke litteraturkritisk metodehistorie i denne erklæring. Og navnlig er der vel en oplysning om, hvorledes Vedel nu ville gå frem: det rigeste af de „betydeligere Digterværker“, han arbejdede sig ind i, var *Den guddommelige Komædie*, og hans bog *Dante. En Studie* er langt mindre en forfatterbiografi end en analyse og fortolkning af digterværket, dets sammenfattende og repræsentative karakter.

I øvrigt var bogen en yderligere habilitering fra Vedels side med henblik på universitetsansættelse. Han havde gode allierede i fakultetet, og den nærmeste af dem var Høffding. Men da bogen udkom, var spillet delvis fordærvet.

Professorater og den slags

Efter hjemkomsten fra Italien indstilledes Vedel af fakultetet til Kommunitetets stipendium; Høffding underrettede ham den 14. september 1891. Karrierevejen må da have tegnet sig sådan: først ulønnede forelæsninger i kraft af doktorgraden, derpå docentstilling side om side med Julius Paludan, så på et eller andet tidspunkt overhaling af denne og udnævnelse til professor i æstetik – det professorat, som Brandes ikke måtte få, og som endnu (forudsat bevilling) var ledigt. Ministeriet var Højre, med professor Carl Goos som kultusminister. Høffding og Vedel var venstresindede, Paludan en stiv højremand, men formodentlig mindre farlig som kandidat til det eventuelle professorat i æstetik, da han beslaglagdes af undervisning i dansk litteratur til den ret nye skoleembedseksamen.

Planen var net nok – men! Det første uro-signal var et rygte om „Berufsverbot“ mod Vedel, som Høffding havde hørt:

Forleden blev det mig fortalt „fra sikker Kilde“, at „man“ i Kultusministeriet skulde have sagt til Dem, at – efter Deres Deltagelse i Brandesfesten – var det haabløst for Dem at tænke paa Ansættelse ved Universitetet, og at „man“ desuden ikke vilde have flere „Radikale“ ind i det i Forvejen tilstrækkeligt befængte filosofiske Fakultet. Jeg var noget skeptisk over for denne Beretning, men da Sagen for Deres Skyld ligger mig meget paa Hjerte, vil jeg bede Dem sige mig, hvorledes den forholder sig.

I værste Fald tror jeg ikke, De skal tage Dem det for nær. De maa jo i hvert Tilfælde i flere Aar gaa som Stipendiat, og naar vi saa til sin Tid rejse Spørgsmaalet om Deres Ansættelse, vil denne Historie være glemt. Over for en forhaabentlig og sandsynlig enstemmig Indstilling fra Fakultetet vil Ministeriet faa en vanskelig Stilling, i hvert Tilfælde.

Hvis Beretningen er sand, vilde det unegtelig være et stærkt Stykke. Jeg har længe mærket en vis Lugt – men først nu skal jeg rigtigt til at stikke Fingren i Jorden.²¹⁾

Vedel havde formodentlig (via faderen) gode kilder i høje embedsmandskredse. Men hvad han her selv som kilde kunne oplyse, vides ikke. Selvom han og Høffding ikke telefonerede, gik jo ikke al kommunikation mellem de to københavnere gennem posten; og for øvrigt er nogle af brevene mellem dem borte. Måske har rygtet været en fjer, der var blevet til fem høns.

Men Goos ønskede nu at få Paludan ansat i det æstetiske professorat. Alarm til Høffding! Høffding meldte tilbage til sin protegé to gange samme dag i april:

Det var dog en overraskende Nyhed. Jeg tror ikke, der kan være Tale om, at Fakultetet vil indstille Paludan. Der faldt stærke Ord imod ham, da han for nogle Aar siden søgte om fast Ansættelse. Og nu tror jeg, der vil blive ligefrem protesteret fra Fakultetets Side. Jeg skal gøre alt Mit, og Lange vil ogsaa rejse den Modstand, han kan. Det vilde da ogsaa være en Prostitution for Universitetet, om Paludan nu ansættes her, samtidigt med, at Georg Brandes maaske rejser ud af Landet.

Men jeg frygter, at det er en Del af Goos Mission at forsyne det „radikale“ filosofiske Fakultet med gode Elementer. Wimmer mente endog nyligt, at der var Fare for, at man vilde forbigaa Jespersen paa Grund af hans Deltagelse i Brandesfesten. – Konsistorium (hvor bl.A. Paludans eneste Ven i Fakultetet, Ussing, sidder) vil maaske nok give

Goos den Betænkning, han ønsker. Det er ikke bange for at mene sig mere sagkyndigt end Fakultetet.

Det er da tvivlsomt, hvor meget selv den kraftigste Optræden af Fakultetet vil hjælpe. Men *opgiv dog ikke Modet endnu*. Det vilde dog være et stærkt Stykke, om det skulde lykkes at faa dette Træmenneske ind i den Plads, hvor Oehlenschläger og Hauch have virket, og hvor en saa stor Kraft som Brandes' burde have været selvskreven.

Lad mig med et Par Ord snarest muligt vide, om jeg maa tale med Lange om Sagen. Det længes jeg efter. Han har mere Autoritet end jeg i denne Sag, og han kan udtale sig, saa det har Fynd og Klem. –

Jeg er vis paa, det er Ussing, der er Anstifter af Sagen, som jeg iøvrigt ikke har hørt det Mindste om. Men jeg staar ogsaa aldeles ene ved Universitetet. – Og hvis *det* sker, vil det rigtigt nok ogsaa blive en hyggelig Anstalt. Men derfor skal der ogsaa slaas et Slag først. –²²⁾

Og bl.a. derfor næste depeche om eftermiddagen:

Da jeg skrev til Dem i Morges, besvarede jeg ikke Deres andet Spørgsmaal, – om jeg troede, der var nogen Udsigt til en Docentur for Dem, hvis Paludan blev ansat. Nu har jeg senere (hvad jeg betror Dem under strengeste Taushedsforpligtelse) faaet at vide, at Goos har sagt, at „han ikke vilde gøre Noget for Vedel, før han havde gjort Noget for Paludan“. Se, denne Ytring lyder jo ikke saa ilde, hvad Deres andet Spørgsmaal angaar. Men vi maa se at holde os til det første Spørgsmaal. – Lad mig faa Deres Samtykke til at tale med Lange, saa jeg kan tage ud til ham Søndag Morgen.²³⁾

Nogle uger senere behandledes professorat-sagen i et fakultetsmøde, hvorom Vedels indiskrete ven berettede:

Igaar Aftes havde vi et temmeligt bevæget Fakultetsmøde om det æstetiske Professorat. Resultatet er, at Paludan ikke bliver indstillet til Posten, hvorimod han anbefales til fast Ansættelse i sit nuværende Fag. Sagen er ikke færdig, men skal endeligt afgøres paa næste Fakultetsmøde, om 14 Dage. Wimmer og jeg skulle udarbejde en Indstilling om Sagen, som da skal forelægges. Jeg haaber, at Fakultetet vil vedtage en Udtalelse om, at Posten bør holdes aaben, indtil en passende Kandidat viser sig. – Men saa kommer jo Konsistorium!! –

Denne Meddelelse er naturligvis i strengeste Forstand konfidentiel. Jeg kan ikke tro Andet, end at naar Deres Bog om Dante lykkes, vil

Deres Stilling ikke være ilde, hvad enten nu Paludan bliver „Æstetiker“ eller ikke. Deres Navn blev ikke nævnt igaar, men jeg tror, der er en god Stemning for Dem hos de Fleste. – Til Efteraaret bør De holde en god Forelæsning (ikke som om den forrige ikke ogsaa var god). –

Deres Indlæg om „Nydannelse“ synes jeg oprigtigt talt ikke om. Dog derom kunne vi tale en anden Gang.²⁴⁾

Vedels foredrag *Om Nydannelse i Tidens Aandsliv*²⁵⁾ var en dialektisk provokation til vennerne i Studentersamfundet, en tale for idealisme og kultur, imod naturalismens determinisme og materialisme. Nogle af dets formuleringer, om helveds-truslens nytte og om den frie forskning som et dogme, var unægtelig meget outrerede. Vedel optrykte foredraget i Tilskueren – og prækede samtidig om de radikale værdier i en konservativ forening. Men det første var det, der vakte opsigt. Vennen Julius Lange blev meget harmslagen;²⁶⁾ Høffding var heller ikke begejstret. I bedste fald var det et ualmindelig dårligt tidspunkt at drive en sådan Erasmus Montanus-dialektik på, som Vedel her havde gjort.

Dog, brevets hovedspørgsmål drejede sig om det æstetiske professorat. Hvad det angik, var løbet imidlertid snart kørt: Det blev Goos og Paludan, der vandt. Høffding håbede til efteråret at skaffe Vedel en stipendiatplads, men her måtte han lade Alfred Lehmann komme først. Trøstende skrev Høffding til Vedel:

Hvis jeg har været sangvinsk (endnu siger jeg ikke: *før* sangvinsk) paa Deres Vegne, saa er det, fordi jeg har Tillid til, at De vil arbejde Dem frem. Hvad jeg fandt hos Dem, da De var et ganske ungt Menneske, har jeg hidtil set i stadig og god Udvikling. Og de ydre Vanskeligheder kommer De nok ud over, selv om der er nogen Bølgegang, som skal overstaas. Jeg husker af egen Erfaring den Periode. –

Den nye „Æstetiker“ har endnu ikke vist sig, skønt vi have haft to Fakultetsmøder. [...]

I det Haab, at alle Hindringer ville fjernes fra den smukke Plan, De har, forbliver jeg

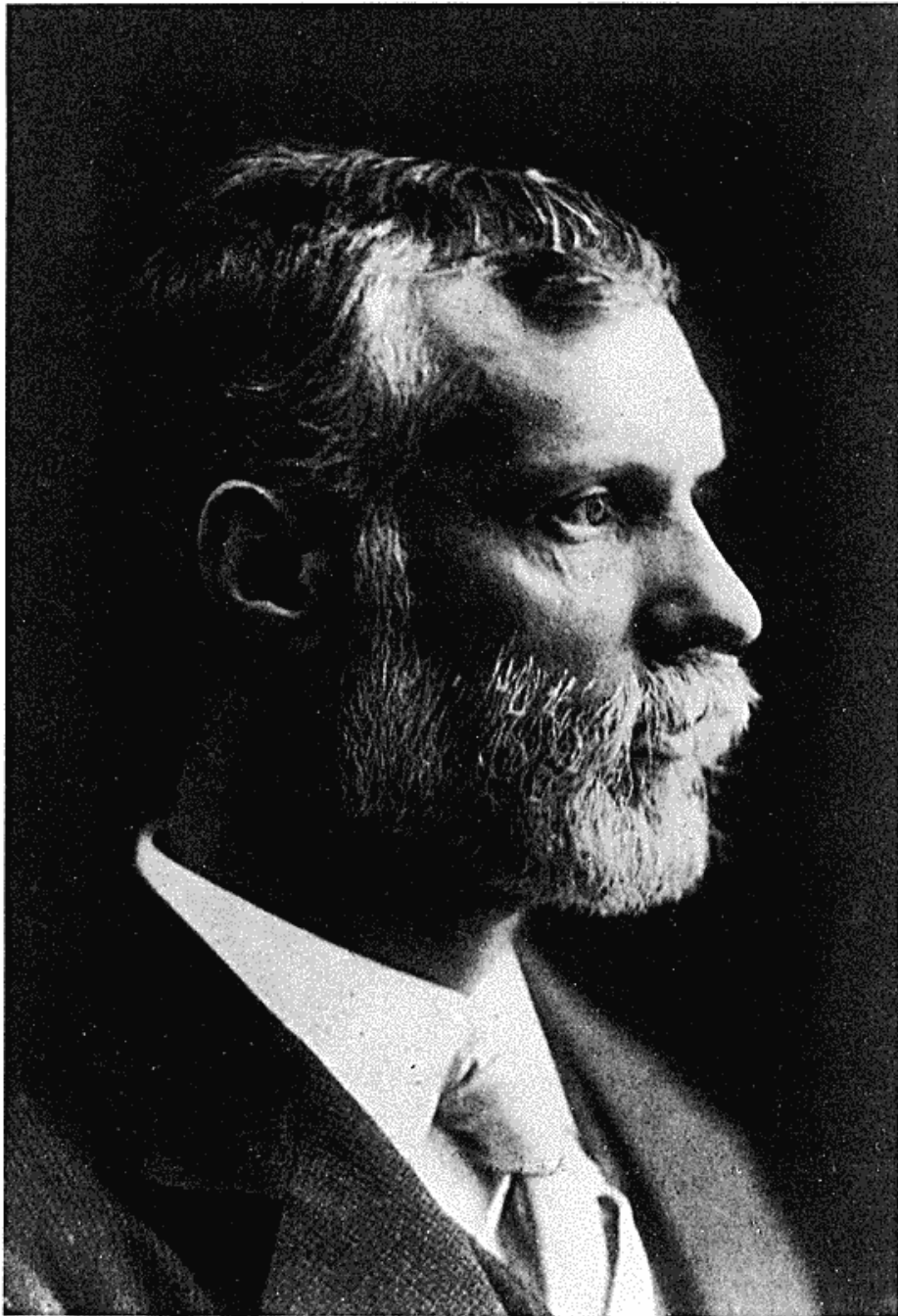
Deres hengivne
Harald Høffding²⁷⁾

Vejen blev nu længere end forudset. Det tog et par år, før Vedel fik ansættelse som docent (1895), men derefter gik der samfulde 16 år, før han arriverede til professorstillingens magt, anseelse og nogenlunde hæderlige løn (1911). Han kom faktisk til at vente betydelig længere end

Paludan. Det var ikke Goos' skyld, for både Goos og – fra 1901 – højrerregimet var af taburetterne. Og med den radikale historiker Kristian Erslev som fakultetets stærke mand – han havde sammen med Høffding måttet stille til klø på rektors kontor på universitetet for frie meningsytringer i provisoriestridens mest bevægede dage – blæste der nu også andre vinde på universitetet. Men det nye venstre regime havde ikke flere penge til universitetet, end Højre havde haft.

Erslev fik den gode idé, at dr. phil. Vilhelm Andersen burde knyttes til universitetet, dvs. købes *nu* ved at der blev sikret ham et særligt professorat. Nu og nu – ideen fremsattes i 1905, men finanslovsmaskineriet kom først ud med professoratet til Andersen i 1908. Erslev fik dog sin idé igennem; det var sikkert til lykke for Københavns Universitet, men det affødte to smertenskrig blandt de ansatte. Det ene kom fra Paludan, mod hvem hele ideens uforhandlede fremsættelse var en hån; det var sagtens også meningen. Vedel, hvis udsigt til et professorat atter blev udskudt et antal år, udstødte det andet smertenskrig. Det var mere dæmpet, og det var i et brev til Høffding. Denne havde fået den delikate opgave at forsikre sin protegé om, at tilsidesættelsen af ham næsten ikke var nogen tilsidesættelse, for fakultetet var stadig Vedel venligt stemt, og Vedel havde vel ikke noget at indvende imod sin ven dr. Andersens adkomst til et professorat i dansk litteratur. Høffding havde held med sig, så nogenlunde. Vedel skrev: „Jeg haaber, at jeg udtrykte mig tydeligt nok i Formiddags ang. det, De betroede mig om Fakultetets Planer m.H.t. Vilh. Andersen. Skønt det jo ikke spiller nogen Rolle, hvad jeg mener eller ikke mener om den Ting, vil jeg gærne for min egen Skyld igen betone, at jeg i Sagen, saadan som De fremstillede den for mig, ikke ser nogen Slags Tilsidesættelse af mig.“ Læseren vil næppe overhøre den kvalte protest i dette.

Efterfølgende redegjorde Vedel for, at han ikke længere følte sig kompetent i dansk eller nordisk litteratur (som universitetet havde bedt ham gå uden om i alle årene – han skulle jo supplere Paludans undervisning, ikke konkurrere med den); ville man have et nyt professorat deri, var ingen så velkvalificeret som Vilhelm Andersen: „At han paa den Maade bliver Professor før mig, skal jeg tage med stor Ro; jeg har ikke saa farlig megen Ærgerrighed i saadan ydre Retning. Det eneste, der ofte volder mig Bekymringer er ligefrem min økonomiske Fremtid.“ Sikkert hørte Vedel til de forholdsvis mindre ærgerrige og misundelige blandt universitetsfolk, altså til en minoritet blandt dem; i hans besynderligt ufrie forhold til den hjertelige Vilhelm Andersen har det dog efter sene vidnesbyrd spillet en rolle, at han blev så markant

Valdemar Vedel fotograferet omkring 1911, da han fik sit første (ekstraordinære) professorat i almindelig litteraturvidenskab. Det kgl. Biblioteks Billedsamling.

overhalet af Andersen i karriøren.²⁸⁾ I brevet til Høffding holder Vedel smukt balancen til lige før slutningen: „Lige fra Andersen kom frem, har jeg levende følt, hvor underlegen jeg i mangt og meget – ikke i alt, tror jeg – er ham, og selvom jeg kunde, vilde jeg aldrig lægge en Sten i Vejen for hans Fremgang. Men unægtelig vilde det – efter at jeg nu i 11 Aar har gaaet og sat min allermeste Tid og Kraft ind paa Universitetsgerning – have været meget tungt for mig, om en anden – selv om det var min Ven – skulde være kommen og have skubbet mig til Side.“²⁹⁾

Vedel måtte således vente indtil 1911, før der blev et (ekstraordinært) professorat i almindelig litteraturvidenskab til ham. Lidt oprejsning for forsinkelsen af sit professorat fik Vedel ved en meget hurtigt påfølgende optagelse i Videnskabernes Selskab, i 1913. Den mægtige Erslev, der også førte kommando i Videnskabernes Selskab, skrev ligeud til Vedel, at han jo havde medskyld i professoratets forsinkelse, så nu skulle Vedel til gengæld komme i Videnskabernes Selskab før Vilhelm Andersen. Det slog til. Andersen blev først indvalgt i 1923, for resten efter en næsten ti år gammel motivering skrevet af Vedel. Motiveringen for Vedels kandidatur var skrevet af Høffding,³⁰⁾ og det var Høffding, der på et kort dateret „Fredag Aften 11/3 13“ glædede sig ved at være den første til at underrette Vedel om hans optagelse.

I 1918 – da Høffding sad i æresboligen på Carlsberg og var emeritus – afgik Julius Paludan fra det ordinære litteraturprofessorat, „æstetik“, og Vedel flyttede fra sit ekstraordinære over i Paludans; dette fik nu benævnelsen „almindelig Litteraturvidenskab“. Høffding hilste: „Jeg hører, at De nu er indtraadt i den Stilling, som vi for 25 Aar siden arbejdede paa at holde aaben til Dem. De mange Aar, De har maattet vente, er jo blevne godt anvendt, og jeg ønsker Dem alt Godt til Deres fremtidige Virksomhed som Ordinarius. Jeg tilføjer en hjertelig Tak for den Trofasthed, De viser og har vist gennem Aarene overfor Deres gamle Ven.“³¹⁾

En gang endnu forsøgte Vedels gamle ven at gøre noget for sin – nu også hvidskæggede – fælle: nemlig ved at foreslå Vedel som kandidat til Carlsbergfondens direktion. Det var ved nytår 1926. Men trods støtten gik valget Vedel imod, som Høffding lidt mismodigt forklarede i et brev af 30. januar 1926. Forinden havde Vedel i et længere, udateret brev tilkendegivet Høffding sin interesse i at kandidere; han følte, at han trængte til endnu en praktisk administrativ livsperiode efter de mange års forsken og forelæsen for et mere og mere absenteret publikum. Ud fra vor tids universitetsforhold virker det helt barokt, at nogen seniorlærer skulle være udmattet af forskning og længes efter administrativt

arbejde. Vedel fik ikke den administrative retræte, men han orkede dog at svinge pennen endnu i sine sidste embeds- og emeritus-år.

Bataljer om Politiken

Der var én gang, Vedel ventede at Høffding ville gøre noget for ham, hvor den faderlige ven *ikke* gjorde det – og Vedel ømmede sig. Det var ikke i hans akademiske karriere, der i det foregående har været en art ledetråd i beretningen. Kontroversen skyldtes begivenheder i Vedels virksomhed som publicist. Hans forbitrelse mod Høffding var hverken særlig langvarig eller så farlig betydningsfuld i sig selv; men den havde nogle ikke helt efemere perspektiver.

Vedel havde fra sin pure ungdom skrevet til tidsskrifter, i 1890'erne navnlig Tilskueren, hvis redaktion han overtog fra nytår 1901. Det er for resten symptomatisk, at han først rådførte sig med Høffding derom: ville universitetet misbillige denne nebengesjæft? Høffding beroligede, lyønskede, og lod sig i de følgende år også med mellemrum aflokke bidrag til Vedels tidsskrift.

En blanding af tilfældigheder, principper og personlige modsætninger gjorde, at Vedel ikke inden for dagbladsverdenen blev Politikens mand. På flere måder hørte han som radikaler og forhenværende protégé af Edvard Brandes til i Hørups og dennes blad. Men det blev Nationaltidende, der fik hans rejsebreve fra Italien 1890–91 (og mange år senere hans medarbejderskab som teateranmelder og kronikør). Og litteraturpolitisk havde Vedel som ung kritiker og anmelder i tidsskrifter markeret sig betænkeligt: han havde taget afstand både fra den mindre etisk end stofligt prægede naturalisme og fra den nyere dekadent- og pikant-litteratur, der med Peter Nansen havde en stærk repræsentant i Politiken. Bladets københavnsk-perfide stil, især i dets behandling af litteraturstoffet, havde faktisk sidst i 1890'erne udfordret adskillige oprindelige sympatisører – bl.a. Høffding og Vedel – til at indkalde til et protestmøde i forsommeren 1899. Det blev imidlertid aflyst, da den hovedanklagede for denne moralske domstol, Edvard Brandes, just havde fået en rigtig domstol efter sig ved politiets beslaglæggelse af hans Maupassant'ske roman *Det unge Blod*. I denne situation ønskede vore moralister ikke at optræde på en måde, der kunne opfattes som unfair. Høffding har skrevet om sagen i sine *Erindringer*, og Vedel trykte i Tilskueren den tale, som han ikke fik holdt.³²) Episoden er også belyst i Høffdings breve til Vedel, navnlig i et af 17. maj 1899, efter at Høffding havde fået kolde fødder og haft en længere, afbødende samtale med

Hørup. Man kan måske sige, at Høffding ikke altid var den mand, der sidst lagde sværdet fra sig.

Sværdfægterier fortsattes imidlertid mellem Politiken og den nye redaktør af Tilskueren. Særlig hårdt gik det til i 1905, da Vedel havde skrevet sine – som så ofte – uortodokse meninger om den tilspidsede unionskrise mellem Norge og Sverige. Det foranledigede Politikens Sven Lange til en meget harsk leder imod Vedel, efterfulgt af en hånligt formildet anden portrætartikel.³³⁾ Mildnelsen skyldtes måske, at Vilhelm Andersen var trådt op med en reaktion i Politikens kronik. Den bestod af et stærkt defensorat for og et smukt portræt af hans fagfælle Vedel, der, som vi husker, lige efter kapitulerede over for planen om, at Vilhelm Andersen skulle snappe det første professorat for næsen af ham.³⁴⁾

Vedels mindre kontrovers med Høffding, i begyndelsen af 1907, var affødt af en større kontrovers mellem Politiken og Tilskueren. Den er refereret i Hakon Stangerups bog *Henrik Cavling* fra 1968. Det er den kendte historie om Johannes V. Jensen, der skrev som en ung gud og „tænkte“ som en S.A.-mand og nu i Politikens kronik af 30. november 1906: *Samfundet og Sædelighedsforbryderne* havde leveret sit usmagelige overfald på Herman Bang. Tilskuerens redaktør, som i og for sig ikke var Bang-fan, reagerede i en artikel i januar-nummeret 1907: *Pervers*, men fik derved blot den næste Jensen'ske latrintønde i hovedet. Johannes V. Jensens artikler i Politiken: *Vedel* af 4. januar og *Den historiske Metode* af 12. januar er tilsvininger i hans kraftigste manddomsstil.

Tydeligvis har Vedel ment, at nu var målet fuldt, og han bad sine venner om at boykotte det blad, der var tale- og kloakrør for den slags. Hans hidsige væbner Harald Nielsen skrev en hel pjece med titlen *Systemet Politiken*. Og Harald Nielsen lod også straks Høffding kende sin forargelse over, at han, Høffding, havde skrevet i Politikens kronik „trods Joh. V. Jensens grove Artikel mod „Tilskueren“ og mod Dem“ – således refererede Høffding i et brev af 10. januar 1907 (fejldateret „1906“) til Vedel.

Høffding mente næppe, at der var noget i hele den historie. Han havde blot leveret en anmeldelse³⁵⁾ af Aage Friis' samleværk *Verdens-Kulturen* efter gammel aftale. Men Vedel var meget forbitret og skrev straks et brev til Høffding. Dette findes ikke, men koncepten gør,³⁶⁾ og den er citeret hos Stangerup. Vedel fandt, at Politiken havde brugt og brugte Høffdings medarbejderskab i kronikken til en pænheds kåbe over bladets og Johannes V. Jensens sjofelheder. Vilhelm Andersen ville ophøre med at skrive i bladet, men Høffding?

Harald Nielsen siger, at De har svaret ham, at De ikke kan blande Dem i en rent litterær Strid. Mener De virkelig at kunne karakterisere Joh. Jensens Udtalelser om Herm. Bang og om Tilskueren og mig saaledes? Er der nogen Gang Tale om offentlig Anstændighed og offentlig Moral, er det vel her. Og De, som i sin Tid vilde være med til et Protestmøde om meget mindre graverende Ting, vil her ikke blot ikke protestere, men være med om at dække over det skete.

Muligt har Vedel dæmpet denne salve i det afsendte brev. Men Høffding kunne i sit prompte gensvar ikke erkende at have svigtet Vedel ved at have skrevet den anmeldelses-kronik til Politiken. Men hvis nogen havde fået det indtryk, så var han glad for, at han netop havde lejlighed til at korrigere det, idet Illustreret Tidende havde bedt ham skrive tekst til et billede af Vedel, altså en portrætartikel:

Dette vil maaske i Deres Øjne ikke være tilstrækkelig Oprejsning for, hvad De mener, jeg har forbrudt. Men det vil for mig være en Tilfredsstillelse og en Lindring under den pinlige Stemning, det naturligvis har fremkaldt hos mig, at en af de ypperste blandt de Unge, jeg har set udvikle sig og har kunnet følge med Glæde og Interesse, mener sig forraadt af mig. Jeg takker Dem for, at De har udtalt Dem uforbeholdent, og skønt vi her ikke forstaa hinanden, haaber jeg, at det Venskab, der nu snart kunde holde 25 Aars Jubilæum, vil komme vel over denne Episode.³⁷⁾

To dage senere skiftede Høffding politik. Han holdt ganske vist fast ved, „at jeg ikke indrømmer at have nogen culpa“ i det forgangne, men han ville nu indstille sit medarbejderskab ved Politikens kronik: „Grunden til, at jeg ikke oftere vil yde Bidrag til „Politikens“ Kronik, er J.V.J.'s Artikel igaar, som i mine Øjne var mere kriminel end den første, idet den truer med intellektuelt Barbari. Han har faaet Amerika galt i Halsen.“ Høffding havde nok fået Amerika rigtigere i halsen under sin rejse derover 1904. I øvrigt sluttede han med at sige Vedel: „Tak, fordi ogsaa De fra Deres Side viser saa alvorlig en Villie til at bevare vort Forhold ubeskaaret.“³⁸⁾

Høffdings smukke artikel om Vedel stod i Illustreret Tidende den 20. januar. Dens tilrettevisning af Johannes V. Jensen, i de sidste linjer, var dog holdt i en ret mild, faderlig stil. Efterlod den endnu et gran bitterhed hos Vedel? Vi har igen en koncept fra ham, dateret 20. januar. Vedel takker heri for al anerkendelse af hans egen virksomhed i

Illustreret Tidende-artiklen, men beklager i ret stærke vendinger Høffdings olympiske valenhed i udtalelsen om striden: „Det har – vil De efter vor tidligere Brevvexling kunne forstaa – været mig en Skuffelse – noget af en bristet Illusion –, at De ser og føler med Hensyn til Affæren Joh. Jensen og „Politiken“ som De efter Artiklen gør det [overstreget: saa helt anderledes, end jeg og mine Venner havde ventet det]. Og jeg maa tilstaa, at denne bristede Illusion kaster Skygge over den Tilfredsstillelse, som De har villet berede mig gennem de smukke Udtalelser i Deres Artikel.“

Dette, eller noget i denne retning, må Vedel have tilskrevet Høffding straks den søndag, Illustreret Tidende udkom. I hvert fald siger et kort fra Høffding om mandagen: „Kære Vedel! Vi maa have den Sag helt klaret, og jeg foreslaar Dem at komme ud til mig enten imorgen (Tirsdag) Aften eller Torsdag Aften.“³⁹)

Episoden, der ganske rigtigt blev overkommet af Vedel såvel som af Høffding, var vistnok meget karakteristisk for begge parter. Høffding var mildt desorienteret – ikke „tilstrækkeligt journalistisk scenevant“ som han skrev i sit brev nr. 2 af 11. januar. Men især var han klog: fast (i sin afvisning af real culpa) og, da han forstod Vedels velbegrundede harme mod Jensen og Cavlings hus, imødekommende. Man kan synes, at han til dels bar kappen på begge skuldre: han var for skånsom mod Johannes V. Jensen, selvom han i Illustreret Tidende kaldte hans form plump og stødende og beklagede hans mangel på forståelse af litterær forskning. Men faktisk tog han det skridt, Vedel havde ønsket: ligesom Vilhelm Andersen ophørte Høffding for en lang årrække med at skrive i Politiken. Han var sin vens ven.

For Vedels vedkommende må man tage højde for den uhørte smudspressbehandling, Johannes V. Jensen gav ham i Cavlings avis, da Vedel nobelt og psykologisk gennemskuende havde påtalt overfaldet på Herman Bang. Den behandling var Tilskuer-redaktøren forståeligvis indigneret over. Selv kritiker og anfægter til højre og venstre havde Vedel ikke ret til at være nogen mimose, og var det vist meget sjældent. Her var han det i og for sig heller ikke over for Jensen, men i forhold til Høffding, hvis temmelig uskyldige kronik-anbringelse han altså opfattede som en nærmest overlagt desavouering.

To af de heftigste reaktioner i Vedels korrespondance med ældre bekendte rettede sig mod Julius Lange (for dennes kritik i 1892 af Vedels foredrag *Nydannelse i Tidens Aandsliv*) og nu mod Harald Høffding, der undlod straks at bakke ham op mod Cavlings sprøjte. Kontroversen med Lange (hvor Høffding for øvrigt trådte mæglende ind) kom Vedel vist

aldrig rigtig over, og den impulsive Lange var klog nok til at forstå det og beklage det.⁴⁰⁾ Kontroversen med Høffding var mindre dybtgående og blev fuldstændig overvundet. Hertil kan man give mange grunde; nogle af dem turde have sammenhæng med Høffdings tolerance. Så nært Vedel end havde knyttet sig til ham, havde han dog altid fået lov til at slå sig i tøjret i forhold til Høffdings meninger. Og han havde aldrig undset sig for at anmelde uenighed med sin gamle lærer. I et takkebrev til Høffding efter modtagelsen af dennes *Danske Filosofer* erkendte Vedel, at „De rimeligvis af og til har kunnet fornemme, at min kritiske Modsigelseslyst og Uafhængighedstrang mangel Gang ogsaa er kommen op i mig overfor Dem [. . .]“⁴¹⁾

De forblev overbevist om hinandens grundlæggende sympati. Til sidst, i Høffdings emeritus-år, kom de til at stå hinanden meget nær.

Fag og livsfilosofi

I en del af korrespondancen mellem Høffding og Vedel ser man dem som hinandens læsere. De var naturligt „på frieksemplar“ med hinanden, og nogle af de derhen hørende kvitteringer har måske en mere obligat end interessant karakter. Men derfor behøver de ikke at være betydningsløse, at savne indhold og perspektiv. Selve den beskedne tilstedeværelse som den andens læser kunne have en igangholdende pointe. Vedels glæde over, at Høffding plus én anden ud af 25 bogmodtagere faktisk havde læst – og endda værdsat – *Bag Klostermure* fra 1911, lyder med et lille suk i et udateret brev til Høffding fra Vedel. Bogen var den lidet påagtede afslutning på hans livsværk om middelalderkulturen. Blot opmuntringen, bevidstheden om at man *havde* en eller to venligtsindede og kapable læsere, var ikke uden betydning.

Men oftest var der jo mere substans i de to lærde herrers reaktioner på hinandens skrifter. Uden at være fagfæller havde de ret fundamentale berøringspunkter i deres interesser. Derfor er også udtalelser om deres *brug* af tankegange og ideer hos hinanden, eller om associationer ved tilegnelsen af hinandens skrifter, ofte væsentlige bidrag til deres egen karakteristik:

Ved min Indflytning idag til Byen finder jeg de to Afhandlinger om Rousseau, som De har sendt mig [...] Levende optaget og interesseret er jeg af Deres Sammenstilling af store Aander, der – uden Paavirkning fra Rousseau og paa væsentlige Punkter næsten Modsætninger til ham – dog staar i en med hans analog Aands-position; mer og mer er jeg selv

bleven tilbøjelig til i Historien at søge ikke saa meget Vævet af Paavirkninger som de forskellige typiske Aandsholdninger og Aandsretninger, der med lovmæssig Nødvendighed og efter en vis lovmæssig „Turnus“, under vekslende Tidsdragt, atter og atter skiftes om at være fremherskende i Menneskeheden Liv.⁴²⁾

Hvad Vedel her, med støtte i Høffdings storlinjede idé-ordning, tager afstand fra, er *komparatismen*, sådan som den blev drevet af bl. a. hans ældre kollega Julius Paludan. Den fransk-tyske, ofte ret snæversynede påvirkningsforskning var ellers den førende retning i datidens akademiske litteraturhistoriske forskning. Vedel tager i det citerede brev i stedet til orde for en *typologisk* betragtning, der på den tid fik en storartet litterær manifestation hos Vedels kollega Vilhelm Andersen med hans hovedværk *Tider og Typer*, men jo for resten i hele hans store projekt til og med alderdomsværket *Horats*. Vedels egen middelalder-serie er også for så vidt typologiserende, som den særtegner borgerens, ridderens og munkens kulturverdener i middelalderen. Men modsat f. eks. den senere norske litteraturhistoriker Lorentz Eckhoff med hans bøger om *Adelsmannen* fra 1938 og *Borgeren* fra 1958 holder Vedel fast i det historiske, i tidsalderen – mere end man skulle tro ud fra det kavalermæssige udtryk: „vekslende Tidsdragt“. I Vedels forskning og litteraturhistoriske forfatterskab er det overhovedet forholdet mellem idealtypisk og éngangshistorisk (og individuelt), der er det væsentlige problem. Den tidsuafhængige typebetragtning er i slægt med filosofien, og det var for så vidt nærliggende, at Vedel kom til at fremhæve dette synspunkt særligt i forbindelse med Høffding.

Man kan også sige, at den nævnte betragtning er karakteristisk for sociologi (modsat historie), og Vedels middelalder-serie er i visse måder en kultursociologi, tydeligst i det første bind *By og Borger* fra 1901. Det er interessant, at det især var denne bog, Høffding roste i sin artikel i *Illustreret Tidende* den 20. januar 1907. *By og Borger* er en uddybelse og udvidelse af et aspekt i Vedels ni år ældre Dante-bog, og man kan ikke sige, at den skyldte Høffding en afgørende impuls. Men man kan godt sige, at en mindre impuls fra Høffding undervejs kom i et gunstigt øjeblik. Det drejer sig om den redegørelse for den tyske samfundsfilosof F. Tönnies og hans hovedværk *Gesellschaft und Gemeinschaft*, som Vedel fandt i Høffdings artikelsamling *Mindre Arbejder* (1). Høffding havde sendt ham denne bog, og Vedel takkede for den i et brev, som vi allerede har haft anledning til at nævne: Det var her, Vedel mindedes sit første

møde med Høffding, ved rustalen i Studentersamfundet 1882. Det var i anledning af, at talen stod trykt i *Mindre Arbejder*. Vedel kommenterede flere af stykkerne i bogen:

[...] og Stykket om „Social Pessimisme“ [præsentationen af Tönnies] har ganske specielt denne Gang interesseret mig meget, fordi jeg i den senere Tid – jeg véd ikke, om De læste og husker noget, jeg skrev i Foraaret i „Tilskueren“, der hed „Humanisme“⁴³⁾ – er kommen ind paa en meget optimistisk farvet social Moral; jeg har aldrig læst Tönnies' Bog, men skal nu have fat i den. Ved at læse f.Ex. i Janssens Fremstilling af gammeltyske Borgerbyer har jeg følt meget af Tönnies' Hjemvæ mod de snevre Livsformers enkle Hjertelighed; men paa d.a.S. troer jeg paa Sandheden af, hvad De udvikler, at „de Kræfter, der har virket i de tidligere Perioder, ikke er væsensforskellige fra dem, der den Dag i Dag ere i Virksomhed rundt om os.“ – I et eget varmt, blødt Skær har Afhandlingen om Sibbern altid staaet for min Erindring; siden Pingel, da jeg gik i Skole, laante mig hans „Om Poesie og Kunst“, har denne næsten barnligt oprindelige Tænkter, lydhøre Psykolog og gemytfulde Poet altid været mig meget kær, og De har i Skildringen af ham nedlagt den kærlighedsfuldeste Forstaaelse og vistnok ikke saa lidt af Gemytsiden i Dem selv.⁴⁴⁾

Ordene om Sibbern-afhandlingen må have glædet Høffding. Og imellem de to emner i brevcitatet: sociologien og livsfilosofien, var der ikke nogen absolut adskillelse. Forbindelsen er markeret med Vedels henvisning til hans egen centrale og perspektivrige artikel *Humanisme*. Opmærksomheden for det samfundstypiske og for det værdifulde – eller værdidestruktive – hører sammen i et bestemt interessefelt her. Vejen til en livsfilosofi eller levelære som gamle Sibberns, eller for den sags skyld som Ludvig Feilbergs, var en af mulighederne i det nævnte interessefelt. For Vedel har Tönnies og Sibbern ikke repræsenteret to helt forskellige verdener. Social sammenhæng og værdi-oplevelse og -bevarelse optog ham. Ligesom disse ting optog Høffding. Om ham kan man måske sige, at hans vej fra erfaringsfilosofien og etikken gik over religionsfilosofien, før han endte som livsfilosof. Den gamle positivisme-lærer indtog det religiøse område med en psykologisk og etisk interesse for værdiernes beståen uanset dogmernes fald og vekslen.

Tesen om værdiernes beståen var ment som deskriptiv, men den kunne i 1890'erne også opfattes som normativ, nemlig som kravet om en

slags etisk genrejsning af menneskene efter bortfaldet af åbenbaringsreligion. Det var en af den unge Vedels stærkeste ideologiske bestræbelser at få bragt det religiøse livs psykologiske rigdom og sociale etos over i det moderne verdslige, postkristelige åndsliv. Det var den aktuelt-ideologiske pointe med hans *Dante* i 1892, og det var et motiv i hans ret vidtgående forståelse for Johannes Jørgensen. Det var også en af årsagerne til hans irritation over den moderne økonomiske, erotiske og litteraturpolitiske kynisme, han ofte fandt i Politiken – skulle *det* være meningen med det moderne gennembrud? Til en vis grad var interessen for „det religiøse“ jo et almindeligt omslag i litteratur og ideologi, både ude i Europa og her i Norden, i århundredets slutning. Vedel havde her også franske orienteringspunkter; men han så særlig hen til Høffding som den rette mand til at forene verdslig og religiøs værdi. Da han anmeldte Høffdings *Etiske Undersøgelser* fra 1891 i det Letterstedtske Nordisk tidsskrift 1892, satte han bogen i forbindelse „med den store opgave, som påhviler tiden og som rundt i landene er ifærd med at tages op: genoprejsningen af de sædelige ideer og idealer efter den skepticisme, som kampen mod autoritet og anvendelsen af naturvidenskabeligt syn på sjæleliv og samfundsliv har efterladt.“ Og Vedel endte anmeldelsen med en beklagelse af, at bogen stadig var mere analytisk end (re)konstruktiv:

Man beklager, når man læser den, at forf. holder sig noget fornemt tilbage fra at gå livet nærmere på klingen. Har han forpligtelser mod sin videnskab og videnskabelige stilling, så har han sandelig ikke ringere mod tiden og dens ungdom. Medens den samme rekonstruktion af moralen ud af naturalismen, som forf. følger i sine arbejder, f.ex. i Frankrig forsøges ad mere literær og sentimental vej af forfattere som E. M. de Vogué, Ed. Rod, P. Desjardin, så sidder prof. Høffding inde med vægtigere betingelser end de fleste af disse forfattere til at øve en vidtrækkende og velsignelsesrig virksomhed som det, franskmændene forstår ved udtrykket „en moralist“.

Det var en meget beslægtet tankegang, Vedel et par år senere fremførte i sin hyldestartikel om Høffding i *Illustreret Tidende*, men da havde den fået en tydeligere religiøs drejning. Meningen turde være klar nok, skønt Vedels billedsprog er noget voldsomt (og antikt religionshistorisk med særlig irrelevans) i det centrale afsnit: „*Han* er den, som kan lempelig føre unge Sind fra gamle og forældede Anskuelser over i nye, uden at nogen af de smukke og værdifulde Følelser, der have knyttet sig til det

gamle, gaa i Løbet derved, men saa at alle Husguder kunne flyttes over i det ny Hjem.“

Vedels religiøse interesse havde en anden udvikling end Høffdings; den sidste havde haft en teologisk start og en Kierkegaardsk krise som flere i 1860'erne, medens Vedel kom fra et konfessionelt helt indifferent hjem. Dette må have korrigerende in mente, når vi vover den påstand, at Vedel var „foran“ Høffding i interesse for de religiøse, følelsesmæssige og sociale værdiers rekonstruktion. Faktisk kom en sådan bestræbelse, eller i det mindste den analytiske og deskriptive forudsætning for den, til at spille en fremtrædende rolle i Høffdings forfatterskab fra omkring århundredskiftet. Men det er ikke overflødigt at påpege, at der hverken hos Vedel eller Høffding var tale om nogen konversion. I Vedel-citatet ovenfor er „det ny Hjem“ oplagt ikke-kirkeligt.

Blandt flere intellektuelle, der i begyndelsen af dette århundrede forsøgte at give et halvvejs digterisk udtryk for en sådan moderne „tilegnelse“ af den forældede religions værdier, var ikke alene Vilhelm Andersen i f. eks. *Aaret og Dagen* fra 1902, men også Valdemar Vedel selv. Vi sigter til den fiktive betragtningsrække, han under titlen *Nikodemus' Skriftemaal* og uden forfatternavn trykte i Tilskueren 1901. Vedels litterære forbillede var for øvrigt netop gamle Sibberns *Gabrielis' Breve*. Inden offentliggørelsen havde Vedel sendt sit manuskript, oprindeligt med titlen *Min Religion*, til Høffding, som svarede:

Jeg har med stor Interesse og inderlig Tilslutning læst Deres Manuskript. De Stemninger, De skildrer, tror jeg, Mange ville vedkende sig, og det vil være en Vinding, at de faa Form og Udtryk. Og dog er der noget Individuelt og derfor en egen Vederhæftighed ved den Maade, hvorpaa disse Stemninger her have udfoldet sig.

For mig er der dog noget for kvietistisk i Deres „Religion“. Den er Statik, ikke Dynamik. – Der [er] et Billede, som jeg i de sidste 15 Aar er gaaet om med, og som kommer frem for mig hver Gang, jeg vil prøve paa at forestille mig min „Religion“. Jeg hørte engang en Æolsharpes Toner. Det lød, som om en Flok Svaner højt oppe fløj forbi. Det er for mig blevet Symbolet paa en stor Bevægelse, et Liv, som vi kun følge en kort Strækning, men hvis Kurs vi kunne mærke. Den Tro søger jeg at fastholde, at Tilværelsen ikke blot er et stille Vand med dyb Grund, men at der gaar Strømme i Dybet, som fører ud over enhver Grænse, vi forsøge at sætte, samtidigt med, at det Bedste, vi formaa at øve, giver sit Bidrag til Strømmen og føres af denne til ubekendte Strande. Foruden Strømmen, Bevægelsen savner jeg ogsaa det Ophøjede, der i den

Livspoesi, som forhaabentligt vil afløse [?] hvad man hidtil har kaldet Religion, ganske sikkert vil blive et væsentligt Element. „Vend mod de store Bedrifter med Undren dit Øje!“ –

Jeg er ikke sikker paa, hvorledes Deres Udtalelse vil virke, – om den ikke vil forekomme for stiltfærdig og kvietistisk. Med Rette synes jeg i hvert Tilfælde, at der vil kunne indvendes imod den, at den etablerer en Dualisme mellem Andagten og Arbejdet, mellem Hvilen og Bevægelsen.

Men det vilde være Synd, om De – selv om De vilde indrømme Berettigelsen af disse Indvendinger – vilde bryde den Enhed, der gaar gennem hele Fremstillingen. Maaske kunde De et enkelt Sted antyde, at De her ikke giver hele Deres „Religion“.

Anonymiteten eller Pseudonymiteten vil være let at gennemskue, skønt De har gjort Deres Papirer juridiske og Deres lille Pige til en Dreng. Men det er Dem vel heller ikke om at gøre at forblive skjult.⁴⁵⁾

Høffdings påpegning af det kvietistiske sindelag og dets dualistiske konsekvens er fuldkommen nøjagtig, også hans fornemmelse af, at Vedel derved ligesom har bort-poetiseret en del af det værdipotential, han faktisk levede og arbejdede i kraft af. Det var vist typisk for Høffding, at han ikke kunne lide at tænke sig menneskenes værdisfære, uden at handlekraften havde en plads deri. Brevet er et fint og nobelt udtryk for noget vigtigt i Høffdings ideologi. Og Vedel har givetvis lagt sig sin læremesters ord på sinde. Han har formentlig ikke rettet eller tilføjet i sit manuskript. Snarere har Høffding bekræftet ham i, at dette halvdigteriske arbejde, dette hypotetiske eksperiment, virkelig havde en profil. I hvert fald har han fået mod til at trykke det lille skrift – det første i sin art egentlig skønlitterære stykke, han gav fra sig siden debutromanen *Stavnsbaand* fra 1888. Det blev også det sidste.

Høffding hilste beslutningen om publicering velkommen: „Det glæder mig, at Deres Artikel bliver trykt. Mine Bemærkninger gik jo kun ud paa, at det kun var en enkelt Side ved den „[ulæseligt ord] Livsfølelse“, der blev fremdragen i den. Denne enkelte Side skildres til Gengæld med en saadan Stemning, at Artiklen ikke vil undlade at virke. Og hele det Omraade, hvorpaa dens Skildring bevæger sig, trænger til at drages frem.“⁴⁶⁾ I samme brev fortalte han om sin glæde ved at læse *By og Borger*: „Jeg har fundet ypperlige Bidrag deri til den praktiske Etiks („den positive Moralitets“) Historie og til Belysning af forskellige psykologiske Forhold, men Hovedsagen er dog hele det Billede, der gives af Bylivet og dets Indflydelse. Det er en god Idé, saaledes at gaa tilbage fra Literaturhistorien til Kulturhistorien.“

Af den senere brevveksling vil vi her kun fremdrage Vedels reaktioner på Høffdings to hovedværker fra alderdommen. Det første er hans store sammenfatningsværk *Den menneskelige Tanke* fra 1910. Herom skrev Vedel til Høffding:

Jeg er baade saa glad og saa skamfuld over, at De sender mig Deres ny store Værk; De maa da have en artig Mængde Frieksemplarer til Raadighed, naar De kan betænke en gammel, frafalden (o: fra Filosofi-en, ikke fra Dem) Discipel som mig. En samvittighedsfuld Læser skal jeg ialfald love Dem i mig; selvom jeg desværre føler min Hjerne mer og mer afvænt med abstrakt og stringent Tænkning, har det været mig en Nydelse foreløbig at beundre den Arkitektur, hvormed det hele er bygget op, og ved at læse det første Afsnit igen at hensættes i den aandelige Holdning, som Deres Stil og Tone altid fremkalder i mig. Hvis en Gang en Ikkefilosof skal skrive en Karakteristik af Dem og Deres Betydning udover den rene Fagvidenskabelighed, tror jeg, at han lettest gennem Deres Fremstillings Stil og Tone og Deres Arbejders Komposition vil kunne konstruere Forbindelsen mellem Deres Personlighed og Deres videnskabelige Syntese og faa fat i det inderste og varigste af den Virkning, De har øvet som flere Slægtleds Opdrager. Men nu glæder jeg mig til fra denne „æstetiske“ Betragtning at – saa godt, som sagt, min Hjerne vil slaa til – gaa tilbunds i „Formerne“ og „Opgaverne“. ⁴⁷⁾

Det er interessant, at Høffdings egne elever aflæste eller aflyttede ting i hans fremstillingsmåde, som andre har frakendt filosofien som skribent. Vedel taler her om Høffdingskrifters „tone“, ligesom han engang fra Italien lovpriste deres „stemning“ (frakendt dem af Brandes); andre har fundet, at Høffding var en tør, tonløs, nok grundig, men dog kedelig prosaist. Og arkitekturen eller kompositionen finder Vedel er original, personligt symptomatisk. Vilhelm Andersen⁴⁸⁾ har tilsvarende, dog mere åndrigt og en kende spydigt, talt om paragrafferne som lige så karakteristiske for Høffdings (akademiske) stil som stadierne for Kierkegaards, og om Høffdings herskende evne som en ordnende; om arkitektur taler han netop i forbindelse med *Den menneskelige Tanke*. Vedels og Andersens obsternasige elev, Paul V. Rubow, der som ung var en ragekniv, medgav, at Høffdings værk var et stort bygværk, men at dette nærmere betragtet var et pakhus.⁴⁹⁾ Senere i livet fandt Rubow, at eklekticisme kunne være nobel og uselvsk; men som ung så han uden respekt på Høffdings sammenfattende bestræbelser – de savnede konsekvens og originalitet.

Modsætningen har sine yderligere tilføjede paradokser: Vedel og Andersen var udpræget arkitektoniske bygmestre i deres genrevalg og fremstillingsmåde, medens Rubow i virkeligheden ikke komponerede særlig sikkert i det store format (undtagelsen er *H.C. Andersens Eventyr* fra 1927.) I det lille format skrev han bedre end nogen af sine forgængere siden Brandes, og i analytisk skarphed var han af en langt mere decideret, men måske også mere utålmodig skole end Høffdings.

Om livsfilosofien hos den ældre Høffding havde Rubow-generationen sikkert også ganske reserverede meninger. Vedel derimod hørte til dem, for hvem *Den store Humor*, Høffdings andet sene hovedværk, fra 1916, midt under verdenskrigen, fremtrådte som en dybtgående tænkens og vismands værk – tilmed et, der på en måde gik ind i Vedels eget fagområde: æstetikken. Vedel havde selv i et brev i 1915 givet Høffding stikord til sin forståelse af begrebet humor; vi har i begyndelsen af denne beretning anført dette som et af de få eksempler på, at Vedel manuducerede Høffding. Da Vedel nu fik bogen i 1916, prøvede han Høffdings humor-begreb af mod visse perspektiver i sit eget. Derved ser vi igen Vedels „kritiske Modsigelseslyst og Uafhængighedstrang“, og vi ser den ikke blot i modsigelseform, men også i modsigelsens indhold. Den åbning af bagdøren, den anfægtelse af rammerne, der er pointen i Vedels humor-opfattelse, er også et karakteristisk træk ved ham selv. Og den overbetoning af helhedstanke og harmonisering, han eksponerer i Høffdings humor-begreb, er også karakteristisk for den gamle filosof. I al sin spontanitet er det en meget træffende og ubarmhertig kritik. Men typisk for Vedel: han mente ikke noget ondt dermed, måske havde han bare ikke tænkt grundigt nok!

Engang i maj 1916, sent om aftenen, havde han læst bogen igennem og fattede straks pennen for at takke sin lærer og mester:

Iaften er jeg bleven færdig med Gennemlæsningen af Deres nye Bog, og hvis jeg ikke havde haft saa meget forskelligt Arbejde i denne Tid, vilde jeg have hjemsøgt Dem for personlig at takke Dem, fordi De har sendt mig den [...]

Jeg hører, at Vilh. Andersen skal skrive om Bogen i „Nationaltiden- de“; men maaske jeg i et Tidsskrift vil gøre et Forsøg paa nærmere at diskutere [!] Deres Undersøgelser; selvom det er psykologisk Bestemmelse af en Sindsholdning overfor Livet, der ikke er særlig æstetisk, har Bestemmelsen jo stor Betydning for Æstetiken. Og jeg kommer vistnok snart noget mere ind paa rent æstetiske Undersøgelser end hidtil.

Jeg behøver naturligvis ikke at sige Dem, at jeg allerede ved denne

første Gennemlæsning har lært overmaade meget af Bogen. Alt det, De siger om Trangen til Helhedsdannelse i alle Sider af Sjælelivet (og som jo er et Kardinalpunkt i hele Deres psykologiske Opfattelse), har særlig optaget mig. Men naar det ligesaa afgørende – og, forekommer det mig, ligesaa træffende – fremhæves, at man ikke begynder med elementære Enkeltilstande, der efterhaanden sammenarbejdes, men paa en vis Maade netop med Helhedstilstande, der differentieres, saa synes jeg i Grunden, at De ved Deres Bestemmelse af Humoren senere lægger altfor udelukkende Vægt paa Helhedstrangen. Der er – synes jeg – bag Humoren ligesaa vel en Trang til at bevare Mangfoldigheden og Modsætningerne uopløste, uudjævnede; det er ganske vist ikke en ubehagelig Spændingstilstand, som man ved Handling vil ud af (og skønt De i et Kapitel vil hævde, at Handlekraft og Humor meget vel er forenelige, indrømmer De dog andetsteds, at de Temperamenter, der særlig let slaar over i Handling, ikke er gunstige for Humor); men det er en behagelig Rigdoms- og Frihedsfølelse, der væsentlig beror paa Mangfoldigheden, den diskrete Spænding og Disharmoni, – en Aabenhedsfølelse: vi vil ikke lukke af, ikke „tage vores Parti“, vil lade alle Muligheder aabne, vil lade Tilværelsen spille frit og rigt i os. De siger, at naar Stoikeren ikke er Humorist, tværtimod er saa fjærnt som nogen fra at være dette, er det, fordi hans Selvhævdelse og Trang til Enhed ængstelig søger med Vold at skyde Modsætningerne – eller det ene Led af dem – ud af sig; naar den Unge ikke saa let som den Ældre faar en humoristisk Sindsholdning, er det, fordi hans Bevidsthed ikke i Reglen samtidig omspænder saa modsætningsrigt Indhold; paa saadanne Steder mærker man i Deres Fremstilling, at De er klar nok paa, at Humoren ikke kan taale en saa kraftig Helhedsdannelse, at Mangfoldigheden, Modsætningerne, Spændingen ophæves. Men det forekommer mig, at De oftest altfor meget tager Mangfoldigheden, Spændingen, som det af Livet givne, medens det er Sammenfatningen, Harmoniseringen, der er Sjælens aktive Arbejde; jeg synes, at det ofte er det modsatte, Humoristen gør: han vil ikke blive „hængende i“, ikke lade sig lukke ind i, „gaa op i“ en enkelt Stemning, en enkelt Synsmaade, en enkelt Interesse, men søger uvilkaarlig, om ikke „at springe fra“, saa dog at forbeholde sig sin Frihed, holde Mulighederne aabne ved at *mane* andre Livssider, andre Stemninger, andre Interesser op imod det, der vil skabe Enhed, og derved Død, ved at tage hele Magten.

Ja, De maa undskylde, kære Professor Høffding! hvis dette er noget Vrøvl. Det er Ideer, som nu i en sen Nattetime opstaar i mig, da jeg sætter mig hen for at takke Dem for Bogen; hvis jeg havde faaet den

ordentligere gennemlæst og faaet mine Tanker ordentligere gennemtænkt, havde jeg muligvis kunnet spare Dem for disse Betragtninger. Men de kan ialfald vise Dem, at Bogen sætter Omløb selv i en Hjerne, der i saa lang Tid som min ikke har beskæftiget sig med theoretisk Psykologi.⁵⁰⁾

På vej til graven

Efter at have været enkemand i 47 år indgik den gamle Høffding i 1924 et sent ægteskab med en kær kvindelig discipel, Greta Ellstam. Blandt de varmeste gratulanter var Vedel, der nu i Høffdings alderdom kom til at stå ham meget nær – så nær, at de endda blev dus. Det skete vist i 1926, altså efter mere end 40 års bekendtskab. Og Vedel kom i nogen grad til at bytte plads med Høffding som sjælesørger. For Høffdings sene ægteskab fik en tragisk karakter. Hans unge hustru havde en skrøbelig fysik og, som det viste sig, et voldsomt voksende depressivt anlæg. Den gamle mand måtte følge hende til den ene hospitalsindlæggelse efter den anden.

Hans meddelelser om disse dybt pinagtige begivenheder og hans selvransagelser i anledning af den ægteskabelige forhåbning og ulykke⁵¹⁾ breder sig sørgeligt i brevene, mellem de stadige, men sjældnere oplysninger om seneste faglige bedrifter og andre lyspunkter. Høffding var egocentriker – hvad vi måske alle er og særlig i fortrolighedsforhold har lov at være. Det korteste brev i hele samlingen er dateret „Søndag d. 17. August 1930“:

Kære Vedel og Simona!

Midt i Ugen fik Greta Lungebetændelse, og imorges telefonerede Overlægen, at hun døde inat.

Eders hengivne
Harald Høffding

To dage senere underrettede han venneparret om tid og sted for begravelsen samt at „Begravelsen bliver borgerlig. Jeg vil selv tale, og der synges en af Weyses Sange.“ Den ret gribende, både stoiske og bevægede tale af den gamle filosof findes duplikeret med en hilsen „Til Valdemar og Simona Vedel“ sammen med brevene. Vedels udaterede svar på dødsbudskabet er hans sidste bevarede brev i denne korrespondance:

Kære Høffding.

Vi har fået dit brev herud til Birkerød, og Simona og jeg har gået, aftenen igennem, i en så bevæget stemning – på én gang af uendelig tristhed over de rige evner og den følelsesfulde og højthigende sjæl, som er bleven til intet, og tillige af en art taknemlighed over, at det syge og oprevne sind nu har fået fred. Vi tænker på dig – kan du tænke – med den hjærteligste deltagelse, men føler beroligelse ved at vide, at du har din søster hos dig. Hvis begravelsen foregår i København, må vi vel nok, selvom den foregår i stilhed, få lov at være med?

Din hengivne
Vald. Vedel

Jeg tænker kærligt paa Dig.
Simona

Den følgende sommer blev det endelig den gamle filosofs egen tur til at dø. Vedel talte ved hans bære.⁵²⁾ I den nekrolog, han straks efter dødsbudskabet havde skrevet til sin avis, gik han, som rimeligt var, tættere ind i situation og karakteristik. Det er noget af det bedste, han nogen sinde har skrevet, og lige så typisk for Vedel, som Vilhelm Andersens fyndige mindeord sammesteds⁵³⁾ (om Høffding som den store forbinder) er for Andersens forkærlighed. Det er ikke ensidigt harmonien hos Harald Høffding, Vedel her peger på, men også det problematiske, det vanskelige og – ligesom i hans gamle fødselsdagsportræt i *Illustreret Tidende* 1895 – det tunge gemyt:

Men det tunge Gemyt var ogsaa just det, der i Høffdings Tankeliv stadig virkede som den centripetale Kraft, der trak indad til det væsentlige, nedad i Dybden; Spændkraften i Naturellet var det, der i hans Tankeverden stadig førte til at søge Vanskelighederne frem, taarne stadig nye „Problemer“ op – ud af samme „kranke Samvittighed“, som pinte ham med Ærgrelser og plagede ham med Selvbefrejdelse i det praktiske Liv, og ud af et indre Behov til Anstrengelse, til at anspænde sig, overvinde, beherske. Et Behov der vistnok havde en mere Kierkegaardsk „Angst“-Karakter, end den muntre Sportslyst, Vilh. Andersen i sin Litteraturhistorie ser deri.

Georg Brandes fotograferet i 1922 af Aage Remfeldt. Det kgl. Biblioteks Billedsamling.